

Tillämpningsuppsats, 20 p
Juridiska institutionen
Handelshögskolan
Göteborgs Universitet

Motiv bakom kriminalisering av vuxenincest enligt BrB 6:6§

Sara Semmler,
Handledare: Gösta Westerlund
Ht 2003

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	s.4
2. SYFTE	s.4
2.1. Frågeställningar.....	s.5
2.2. Avgränsningar.....	s.6
3. METOD	s.6
4. RESULTAT	s.7
4.1. Aktuell svensk lagstiftning	s.7
4.2. Lagstiftning utomlands	s.8
4.3. Rättshistorik	s.9
4.4. Teorier om incestförbudet	s.12
4.5. Åtal, lagföringar och påföljder	s.13
4.5.1. Åtal.....	s.13
4.5.1.1. Preskription.....	s.14
4.5.2. Lagföringar.....	s.14
4.5.3. Påföljder.....	s.17
4.5.3.1. Sexuellt umgänge med avkomling.....	s.17
4.5.3.2. Sexuellt umgänge med syskon.....	s.18
4.6. Lagstiftningens målsättning	s.19
4.6.1. Kriminalisering av incest.....	s.21
4.6.2. Skäl för kriminalisering av incest.....	s.22
4.6.2.1. Genetiska skäl.....	s.22
4.6.2.2. Teoretiska överväganden.....	s.22
4.6.2.3. Empiri ang. risken för genetiska skador hos barn till incestuösa par...	s.23
4.6.2.3.1. Monogen ärftlighet.....	s.23
4.6.2.3.2. Polygen ärftlighet.....	s.24
4.6.2.4. Etiska skäl.....	s.25
4.6.3. Skäl mot kriminalisering av incest.....	s.25
4.6.3.1. Genetiska skäl.....	s.25
4.6.3.2. Etiska skäl.....	s.27
4.6.4. Incest i adoptionsförhållanden.....	s.27
4.6.5. Homosexuella incestförhållanden.....	s.27

<u>4.7. Förövare och offer</u>	<u>s.29</u>
4.7.1. Normaliseringsprocessen.....	s.28
4.7.2. Sexuella övergrepp i barndomen.....	s.29
4.7.3. Reaktion och skador.....	s.30
4.7.4. Förslag till ny utformning på BrB 6 kap.....	s.31
<u>4.8. Sekretess och sekretessbrytande uppgiftsskyldighet</u>	<u>s.32</u>
4.8.1. Vittnesförbud.....	s.33
<u>4.9. Åldersgräns</u>	<u>s.33</u>
5. DISKUSSION	s.34
5.1. <u>Genetiska motiv</u>	<u>s.35</u>
5.2. <u>Etiska motiv</u>	<u>s.37</u>
5.3. <u>Incest i adoptionsförhållanden</u>	<u>s.37</u>
5.4. <u>Homosexuella incestförhållanden</u>	<u>s.38</u>
5.5. <u>Ny ordalydelse i incestbestämmelsen</u>	<u>s.38</u>
5.6. <u>Åldersgräns</u>	<u>s.38</u>
5.7. <u>Anmälningmöjlighet</u>	<u>s.39</u>
5.8. <u>Frivillighet, en fiktion?</u>	<u>s.40</u>
5.8.1. <u>Syskonincest</u>	<u>s.41</u>
5.9. <u>Undersökningens begränsningar</u>	<u>s.41</u>
6. <u>AVVÄGNINGAR</u>	<u>s.42</u>
7. <u>SLUTSATSER</u>	<u>s.45</u>
8. <u>REFERENSER</u>	<u>s.47</u>

1. INLEDNING

Ordet incest kommer från latinets *incestus* och betyder blodskam. Incest står för sexuellt umgänge mellan personer som är förenade med blodsband. Det kan röra sig om en relation mellan far och dotter, som är det vanligaste, eller mellan bror och syster. I sällsynta fall rör det sig om relationen mor och son. Incest är straffbelagd oberoende av parternas ålder och oavsett om relationen ingåtts frivilligt.

Lagstiftningen förändras genom åren i takt med människans förändrade moraliska syn. Det är lätt att peka på ett antal frågor där en utveckling har ägt rum i synen på individens rättigheter och autonomi: t.ex. abort, sterilisering, fosterdiagnostik, homosexualitet, de utvecklingsstördas situation och föräldraskapets innebörd för dem och deras barn. Samhället har allt mer kommit att ifrågasätta och diskutera kontroversiella frågor. Vad är det vi i dag upplever som felaktigt och obegripligt men som en kommande generation inte kommer att reagera mot?

2. SYFTE

Mitt övergripande syfte med arbetet är att granska argumenten för och emot kriminalisering av vuxenincest, dvs. frivilligt sexuellt umgänge mellan vuxna personer som är släkt med varandra. Jag ser det som angeläget att de politiska beslutsfattarnas ställningstaganden och motiveringar blir allsidigt belysta.

Kriminalisering av incest är, förutom av genetiska skäl, ett uttryck för samhällets ogillande av sexuella förbindelser mellan nära anförvanter även om det sker frivilligt mellan vuxna och fullt rättskapabla personer. Min avsikt är att skapa klarhet i vilka överväganden som ligger till grund för kriminalisering av incest och komma fram till varför en sexuell relation som båda parter ingått frivilligt och med full vetskap om sin handling är kriminaliserad. Det är främst psykiatrer och socialarbetare som har önskat en avkriminalisering av vuxenincest då det är de som i första hand har mött parterna och märkt vilket lidande det innebär att kunna bli eller ha blivit lagförd.¹ Å andra sidan har psykiatrer även märkt vilket lidande vuxna barn utsätts

¹ Sakkunnig i utredningen SOU 1976:9 Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott avgivet av sexualbrottsutredningen. Stockholm 1976, Bilaga 6 Yttrande angående incestparagrafen 6 kap 5§ BrB av C-H Alström, talade för ett upphävande samt bland andra RFSL och RFSU som yttrade sig på remiss. De som i dag talar för ett upphävande enligt remissyttrandena från senaste utredningen SOU 2001:14 Sexualbrotten, ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsade frågor. Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté. Stockholm 2001, är Stockholms tingsrätt och Institutet för psykosocial medicin (IPM)

för då de blivit utsatta för sexuella övergrepp i sin barndom vilka fortgår i vuxen ålder. Fallen uppmärksammas ofta först då den utsatta som vuxen kommer till insikt om övergreppssituationen.

Vidare avser jag att behandla skyddet för barn som varit utsatta för övergrepp av en förälder sedan barndomen och där övergreppen fortsätter i vuxen ålder. Om det vuxna barnet söker läkare för de lidanden det utsätts för visar sig en inkonsekvens i lagen: bestämmelsen om incestförbud mellan vuxna är tänkt att ta vid där bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av underårig upphör, men då maximistrafvet för umgänge med avkomling endast är två år har vårdande läkare ingen rätt, eller ännu mindre plikt, att anmäla förövaren. Förhållandet kan således fortgå utan samhällets ingripande. En förändring av detta kan emellertid vara att vänta om övergreppen kan bedömas som våldtäkt. Sexualbrottsutredningen utreder huruvida bristande samtycke istället för tvång kan vara avgörande för ansvar för våldtäkt.² Läkare får i så fall en möjlighet att anmäla händelsen enär för våldtäkt stadgas ett straff på lägst två år.

2.1. Frågeställningar

Genom en kartläggning av de personer som lagförts med stöd av incestparagrafen försöker jag få en uppfattning om den bakomliggande orsaken till det sexuella umgänget. Har umgänget verkligen ingåtts frivilligt av båda parter eller finns en gärningsman som använt sig av utnyttjande eller utfört en annars otillbörlig handling så att denne felaktigt blivit lagförd enligt bestämmelsen i BrB 6:6? Frågeställningen är aktuell med hänsyn till sexualbrottskommitténs senaste förslag att kravet på tvång för vissa sexualbrott ska tas bort, eller åtminstone mildras.³ Ofta kan sexuella övergrepp, främst mellan nära anförvanter, komma till stånd utan att något som helst tvång eller våld använts, och därmed framstå som frivilliga.

Är risken att barn till föräldrar med släktskap kan bli skadade så stor att den motiverar en kriminalisering, och i så fall, är det rimligt att motivera en kriminalisering av genetiska skäl?

² SOU 2001:14 s. 123

³ SOU 2001:14. s. 41

Då det för närvarande endast är samlag som är straffbart ifrågasätter jag dessutom om inte övriga handlingar med sexuell innebörd också bör utsättas för samhällets ogillande. Jag diskuterar om det är rimligt att homosexuella umgängen mellan familjemedlemmar ska vara tillåtna liksom samlag mellan halvsyskon eller mellan styv- och adoptivbarn och deras föräldrar.

2.2. Avgränsning

Jag vill understryka att jag i detta arbete endast behandlar incest mellan vuxna enligt Brottsbalken 6 kap 6§ som blir tillämplig endast när det saknas inslag av sexuellt tvång eller utnyttjande. Skulle bestämmelsen upphävas kvarstår att sexuellt umgänge med ett syskon som är under 15 år bestraffas som sexuellt umgänge med barn, BrB 6:4. Även sexuellt umgänge med barn i beroendeställning skulle fortfarande vara olagligt intill barnet fyller 18 år, BrB 6:4. Bestämmelsen om sexuellt umgänge med avkomling tar vid där bestämmelsen i BrB 6:4 om sexuellt utnyttjande av underårig upphör och skyddar således vuxna barn från att bli involverade i sexuella förbindelser med föräldrar och andra släktingar i rakt uppstigande led.⁴

I samband med incest bör erinras om att det finns vuxna människor som felaktigt tror sig ha varit utsatta för sexuella övergrepp i sin barndom. Falska minnen om incest kan framkallas genom oskickligt bedriven psykoterapi och fungerar som förklaring till senare problem i livet. Indikationer på att minnena är falska är bland annat att de rör händelser före tre års ålder, en period från vilken man inte anses bevara några minnen.⁵ Då denna framställning tar sikte på incest mellan vuxna bortses från dessa fall.

3. METOD

Incestbestämmelsens tillkomst, dess tillämpning och skälen till den sätts in i sitt historiska sammanhang och belyses i ett internationellt perspektiv.

Jag utgår främst från sexualbrottskommittéernas utredningar från åren 1976, 1982 och 2001 som innehåller resonemang om de genetiska och etiska skälen till

⁴ SOU 2001:14. s. 326

⁵ Jan-Otto Ottosson. Psykiatri. Liber, Stockholm 2000. s. 520

kriminalisering av incest. Sakkunniga läkare har i två av utredningarna bedömt den genetiska risken att få ett sjukt barn i incestuösa förhållanden.⁶ Härigenom belyses inte bara vetenskapens utveckling utan också den förändrade synen på incest och sexuella övergrepp under 25 år. En av justitiedepartementet gjord sammanställning av remissyttrandena från 2001 års utredning belyser synen på incest i dagens samhälle och bidrar med argument för och emot en kriminalisering.⁷

Över antalet lagförda har Brottsförebyggande rådet bidragit med data från 1975-2002. Dessförinnan har sexualbrottskommitténs sakkunnigläkare i utredningen från 1976 sammanställt statistik mellan åren 1937-52 vad gäller sexuellt umgänge med avkomling och mellan 1934-55 och 1965-74 vad gäller sexuellt umgänge med syskon.

Utifrån det nya lagförslaget om hur övergrepp som fortsätter in i vuxen ålder kan komma att bedömas ger jag synpunkter på hur ny bestämmelse kan formuleras.

Jag har vid flera tillfällen samrått med professor emeritus i psykiatri Jan-Otto Ottosson som har lämnat viktiga synpunkter till uppsatsen.

4. RESULTAT

4.1. Aktuell svensk lagstiftning

Arbetet utgår från brottsbalken 6 kap 6§ som har följande lydelse:

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för *sexuellt umgänge med avkomling* till fängelse i högst två år.

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, har samlag med sitt helsyskon, döms för *sexuellt umgänge med syskon* till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i denna paragraf gäller inte den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

Paragrafen innebär straffansvar för samlag mellan förälder och barn, barnbarn eller efterföljande avkomlingar. Endast föräldern straffas. Barnen eller barnbarnen etc. går

⁶ SOU 1976 bilaga 6 och SOU 2001:14 bilaga 4, Expertutlåtande angående vissa genetiska frågor av J Wahlström.

⁷ Remissammanställning Ju2001/1805

fria, även om de är vuxna och varit medvetna om sina handlingar. Vidare gäller straffansvar för helsyskon, dvs. bror och syster, men inte för halvsyskon. Båda parter straffas.

Trots benämningen på brottet, sexuellt umgänge, är endast samlag straffbart, inte övriga sexuella handlingar. Samlag i brottsbalkens mening kan inte förekomma mellan personer av samma kön.⁸ Således omfattas ej homosexuella förbindelser inom familjen av paragrafen. Endast biologiskt släktskap avses i straffbestämmelsen, ej adoptiv- eller styvbarnsförhållanden.

Frihet från ansvar föreligger för den som förmåtts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt. Ansvarsfriheten innebär en viss utvidgning av BrB 23:5. Bestämmelsen gäller både första och andra stycket men torde få sin största praktiska betydelse i förhållandet mellan syskon.⁹

För straffbarhet krävs uppsåt beträffande de objektiva brottsförutsättningarna. Om, såsom förekommit, släktskapen är okänd för den handlande, inträder inte ansvar.

Även om man skulle ta bort straffet för incest kvarstår förbud att ingå äktenskap i dessa relationer enligt ÄktB 2 kap 3§.

4.2. Lagstiftning utomlands

Så gott som alla länder har en lagstiftning som föreskriver förbud för nära släktingar att *ingå äktenskap*. Vad gäller incest skiljer sig ländernas lagstiftning däremot åt. De länder som har påverkats av Frankrikes strafflagstiftning, Code Penal, och dess reformsträvanden i samband med 1789 års revolution saknar bestämmelser om incest. Det gäller förutom Frankrike även Portugal, Belgien och Holland. Incest är dock olaglig om underårighet, tvång, psykisk sjukdom eller missbruk föreligger. Andra länder, t. ex. Italien, straffbelägger incest endast om den anses väcka offentlig anstöt, medan åter några länder, t. ex. Spanien har återinfört kriminalisering efter att ha låtit den vara straffri. I England var bestraffning av incest fram till 1908 en angelägenhet endast för den kyrkliga rättsordningen.

⁸ Lena Holmqvist. Brottsbalken, en kommentar. Norstedts juridik, Stockholm 2000. s. 305

⁹ Brottsbalken, en kommentar. s. 305

De länder som betraktar incest som straffbar går olika långt i kriminaliseringen. Flertalet länder såsom Tyskland, England, Island, Italien, Österrike och Schweiz straffar båda parter, medan några har stiftat grövre straff för den äldre parten.¹⁰ I de nordiska länderna straffas endast den äldre.

4.3. Rättshistorik

Lagföringen om incest har en lång historia och förbud mot förbindelser mellan barn och föräldrar och mellan syskon synes ha varit universellt och gällt de flesta samhällen världen över. Enstaka historiska undantag från denna regel förändrar inte detta förhållande: I Platons bok "Staten" står att incestförbud gäller för föräldrar i förhållande till barn och barnbarn men inte för syskon. Egyptiska faraoner gifte sig med sina systrar för att bibehålla dynastins renhet.

Motiven för kriminaliseringen av sexualbrott har varierat. Historiskt ansågs sexualbrott riktade mot familjens, främst mannens, ära och ordningen i samhället utgjorde ursprungligen de egentliga skyddsintressena.¹¹

I vår svenska historia var synen på incest sträng vid tiden för reformationen då mosaik lag hade starkt inflytande.¹² 1734 års lag innehöll så hårda bestämmelser som dödsstraff och begravning fick ej ske i vigd jord.¹³ Dödsstraffet gällde båda parter. Böter till kyrkan skulle dessutom betalas för detta skamliga sedlighetsbrott. Straffansvaret kunde sträckas ända till sjunde släktledet vilket motiverades av att Gud vilade sig på sjunde dagen efter att ha skapat världen.¹⁴ Lagstiftningen influerades således starkt av religiösa föreställningar och påbud.

Genom en lag 1779 upphävdes dödsstraffet för några sedlighetsbrott, men kvarstod för incest fram till 1864 års strafflag, SL. Då upphävdes dödsstraffet efter att i praktiken inte ha tillämpats under lång tid. Ändå dömdes så sent som det året två av fyra personer till döden. Avrättning skedde visserligen inte men det frihetsberövade

¹⁰ HO Åkesson. Historic and contemporary views on incest in Sweden. Nordisk psykiatrisk tidskrift 1973;33 s. 176-181

¹¹ SOU 2001:14 s. 107

¹² J E Almquist. Straffet för incest i Sverige under reformationstiden. SvJt 1961. s.31

¹³ SOU 1976:9. Bilaga 6, s. 219-233

¹⁴ C-H Alström. A study of incest with special regard to the Swedish penal code. Acta psychiatrica scandinavica 1977;56 s. 357- 372

straffet var strängt. 1864 års lag utgjorde ett avståndstagande från det religiösa inflytandet även om lagstiftningen fortfarande präglades av en negativ inställning till sexualitet. En bidragande faktor till omarbetningen var att man ville låta lagstiftningen harmoniera med andra länder i Europa. Bara Finland behöll dödsstraffet för incest liksom straff för incest i mycket avlägsna släktled. År 1937 infördes en särskild bestämmelse enligt vilken straffbarheten bortföll för den som förmåtts till handlingen genom grovt missbruk av beroendeställning och för den som inte fyllt 18 år då det sexuella umgänget skedde. Reformeringen av incestbrotten grundades på en undersökning som visade att det i regel var fråga om ett sexuellt övergrepp av en fader mot en minderårig, psykisk defekt eller eljest skyddslös kvinna, som under det vilande straffhotet var tvingad att försätta förbindelsen.¹⁵ Straff mot sexuell förbindelse svåger/svägerska försvann likaså, en av de största för incest avrättade grupperna under 1600-talet.¹⁶ En ny lagändring 1947 innebar att ”otukt” mellan personer av vilken den ene varit gift med den andres släkting avkriminaliserades liksom mellan änklings och vuxen styvdotter.

Vid tillkomsten av den nya brottsbalken 1965 kom sedlighetsbrotten att betraktas som brott mot person och inte som brott mot anständigheten i samhället. Lagstiftningen avsåg att skydda individer mot sexuella övergrepp men också att styra människors sexuella beteende, även när det bygger på frivilligt deltagande. Den nuvarande incestbestämmelsen innebar att frivilliga förbindelser mellan vuxna kriminaliserades för sig. Övriga fall där den ena parten är underårig eller har tvingats till sexuellt umgänge bedöms enligt de bestämmelser som gäller oberoende av släktskap. Härigenom markeras att det allvarligaste brottet är när handlingen riktas mot ett barn, oavsett släktskap. Ytterligare en förändring genomfördes 1973 efter prövning av de arvsbiologiska riskerna. Det blev möjligt för halvsyskon att gifta sig, om dispens medgivits, och deras sexuella umgänge avkriminaliserades. Sammanfattningsvis begränsades i brottsbalken straffet för incest till samlag med eget barn eller barnbarn samt mellan syskon.

¹⁵ Undersökningen utfördes av överläkare Torsten Sondén i SOU 1935:68 Ändringar i strafflagen beträffande straffsatsen för särskilda brott. s. 45ff och resultaten presenterades i prop. 1937:187 Om ändringar i strafflagen. s. 76

¹⁶ Alström. A study of incest. s. 357-372

Språket har dessutom moderniserats genom åren, bland annat har otukt ersatts av sexuellt umgänge.¹⁷ På förslag är att de aktuella bestämmelserna i BrB 6:6 bör kallas samlag med avkomling och samlag med syskon.¹⁸ Det är tveksamt om ordvalet är lämpligt med tanke på att bestämmelsens motiv till arvsbiologin har kritiserats. Det är också osäkert om bestämmelsen blir tillämplig även på homosexuella förhållanden.

I vissa länder betraktas incest som ett sexualbrott medan andra rättsordningar behandlar brottstypen som en gärning riktad mot äktenskapet och familjen.¹⁹ 2001 års sexualbrottskommitté föreslår en systematisk förändring genom att flytta bestämmelsen om incest till brottsbalkens kap 7, som tar upp brott mot familjen. Kap 6 har som övergripande syfte att skydda den enskilde mot sexuella övergrepp, utnyttjanden och andra kränkningar. Då incestförbudet, menar kommittén, grundar sig på genetiska och etiska ställningstaganden och inte på ett sexuellt angrepp på den enskilde personen hör bestämmelsen bättre hemma i kap 7. Förslaget är emellertid kritiserat, se nedan.

Den successiva reformeringen av sexualbrotten kan ses mot bakgrund av en ökad insikt om svårigheterna att styra människors sexuella handlande med straffstadganden.²⁰ Tidigare historiska bestämmelser omfattade i stor utsträckning fall där det inte fanns något offer, till exempel lönskaläge, horsbrott och straff för homosexuella handlingar.²¹ Kvarvarande bestämmelse om incest kunde med dåtidens syn inte grundas på skydd mot övergrepp utan fick motiveras utifrån arvsbiologiska verkningar och att sexuella förbindelser mellan nära anhöriga kunde förhindra en sund och naturlig sammanlevnad mellan familjemedlemmarna. Utredningen från 1976 vidhöll att straffbestämmelserna främst skulle inriktas på övergrepp och tvång och att den kritiskt skulle granska alla argument som framförts för att straffbelägga andra handlingar än övergrepp.²² Den senaste utredningen från 2001 utreder istället

¹⁷ Prop. 1991/92:35. Sexuella övergrepp mot barn m.m. s. 21

¹⁸ SOU 2001:14 s. 329

¹⁹ SOU 1976:9 s. 45

²⁰ SOU 1976:9 s. 54

²¹ Lönskaläge betyder sexuellt umgänge mellan ogifta personer. Bestämmelsen upphävdes 1918. Horsbrotten, dvs. könsumgänge mellan en gift och en ogift eller mellan två på var sitt håll gifta personer avkriminaliserades 1937. Homosexuellt könsumgänge var kriminellt till år 1944.

²² SOU 1976:9 s. 54

om kravet på tvång för vissa sexualbrott ska tas bort. Den menar att regleringen av sexualbrott inte bör lägga vikt vid vilken sexualhandling det är frågan om utan mer ta fasta på den sexuella kränkningen. Enligt utredningen leder kravet på tvång i våldtäktsparagrafen till orimliga resultat när det gäller övergrepp mot barn. Av den forskning som finns framkommer att gärningsmän i många fall inte använder sig av direkt våld utan av sin auktoritet som vuxen eller far för att få sin vilja igenom. Om gärningarna har pågått under lång tid vänjer sig barnen vid sin livssituation och gärningsmannen behöver inte längre använda något våld eller hot vid övergreppet.²³ Det sagda gäller främst övergrepp mot barn men då övergreppen mot barn kan fortgå trots barnet är vuxet torde det vara motiverat även vad gäller incest mellan vuxna.

4.4. Teorier om incestförbudet

I alla mänskliga kulturer förekommer incestförbud i någon form. Flera försök har gjorts att förklara incestförbudet som ett universellt fenomen. Den äldsta och mest utbredda förklaringen utgår från att dess syfte är att skydda familjer från inre upplösning, en annan är att förhindra de negativa genetiska konsekvenserna av inavel. Definitionen av incest är dock olika i olika kulturer och uppvisar inte något samband med verkliga genetiska risker. Till exempel kan sexuellt umgänge mellan korskusiner vara tillåtet men inte mellan parallellkusiner, trots att båda kategorier är genetiskt lika.²⁴

En tredje förklaring till förbudet mot incest är en naturlig aversion mot sexuella relationer mellan personer som har vuxit upp tillsammans sedan barndomen. Gentemot denna teori kan invändas att förbud vore överflödiga om undvikandet av incest ägde rum instinktivt. Definitionen av incest är inte heller beroende av om personerna vuxit upp tillsammans.

Incestförbudet har även relaterats till de fördelar som uppnås om giftermål utanför en bestämd grupp eller social kategori kommer till stånd och den betydelse detta har för kulturutvecklingen. Teorin anses bäst förklara incestförbudet som ett universellt mänskligt kulturdrag även om även den kan kritiseras för att inte i tillräcklig grad skilja på sexuella relationer och giftermål, för vilka olika regler kan gälla.²⁵

²³ SOU 2001:14 s. 13f

²⁴ Parallellkusin är kusin genom fars bror eller mors syster. Korskusin är kusin genom fars syster eller mors bror.

²⁵ Nationalencyklopedien, Bra Böcker, Höganäs 1996. sökord: incest

4.5. Åtal, lagföringar och påföljder

Statistik om brott och brottslingar ger en bild av brottsligheten i Sverige. Kriminalstatistiken redovisar dock endast brott som anmälts till polisen. Varje dag begås brott som aldrig kommer till polisens kännedom. Den faktiska brottsligheten är därför svår att mäta med hjälp av statistik. För många brottstyper kan man dock kombinera kunskap från bland annat offerundersökningar, analyser av domar och polisens förundersökningar med kriminalstatistik för att få en bild av den faktiska brottsligheten. Den brottslighet som inte kommer till polisens kännedom och som inte registreras brukar kallas dold brottslighet medan den brottslighet som kommer till polisens kännedom och som registreras kallas för synlig brottslighet. Skillnaden mellan den faktiska och den synliga brottsligheten kallas för mörkertal. Mörkertalet är stort när det gäller sexualbrott. Undersökningar har visat att mellan 5 och 10 procent av de som uppger att de har blivit utsatta för sexuella övergrepp gör en polisanmälan.²⁶ Det ger en uppfattning om på vilken nivå mörkertalet kan ligga för sexualbrotten.

Det är framför allt offrets vilja att anmäla händelsen till polisen som avgör om det blir registrerat som brott. Viljan styrs av faktorer som dels beror på den sociala relationen mellan offer och gärningsman, dels skadans grovhet. Detta innebär att brott inom familjen, såsom incest, blir underrapporterade i brottsstatistiken till skillnad från till exempel övergrepp av okänd gärningsman utanför hemmet. Valet att anmäla ett brott kan ibland påverkas av till exempel den allmänna synen på brottet och i vad mån brottstypen uppmärksammas av massmedier, politiker och berörda myndigheter. Av betydelse är också de praktiska konsekvenser en anmälan medför samt möjligheten att gärningsmannen får någon påföljd för brottet.²⁷

4.5.1. Åtal

Sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon lyder under allmänt åtal. Under remissbehandlingen av sexualbrottskommitténs betänkande från 1976 framfördes önskemål om en åtalsregel som skulle innebära att åtal endast skulle väckas då det var påkallat ur allmän synpunkt eller att åtal skulle kunna underlåtas för ömmande fall. Någon särskild åtalsregel har emellertid inte upptagits i kapitlet. I de fall där det

²⁶ SOU 2001:14 s.83

²⁷ <http://www.bra.se/web/statistik/faktisk/>, 2 juni 03

inte finns något egentligt intresse av ett ingripande från samhällets sida ger övrig lagstiftning möjlighet att underlåta åtal.²⁸ Här kan hänvisas till den allmänna regeln i Rättegångsbalken, RB, 20:7 § och lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, vilken är ett komplement till RB och gäller personer under 21 år.

Straffet för sexuellt umgänge med avkomling är fängelse i högst två år och för sexuellt umgänge med syskon fängelse i högst ett år. Möjlighet att efterge påföljd med stöd av BrB 29:6 kan vara begränsad.²⁹

4.5.1.1. Preskription

Preskriptionstiden för brott beräknas enligt BrB 35:1. För sexuellt umgänge med avkomling gäller en preskriptionstid på fem år och för sexuellt umgänge med syskon två år. För brottet sexuellt utnyttjande av underårig gäller tio år.³⁰ Den absoluta preskriptionstiden är förlängd på samma sätt.³¹

4.5.2. Lagföringar

Personer som dömts för brott, meddelats åtalsunderlåtelse eller godkänt strafföreläggande kallas med en statistisk term för lagförda. Statistik förs över antalet lagförda som emellertid inte är helt tillförlitlig. Om en person lagförts flera gånger under ett år förekommer personen flera gånger i lagföringsstatistiken för det året. För de som dömts redovisas endast domar i tingsrätt. Frikännande domar redovisas inte alls. Vill man veta exakt hur många som lagförts för en viss typ av brott, måste man använda sig av uppgifter som redovisar både huvudbrott och bibrott. Som huvudbrott räknas det brott som har det strängaste straffet i straffskalan.

Sedan 1995 visar vanligtvis statistiken totala antalet personer som lagförts för huvudbrott och/eller bibrott. Personer med både bi- och huvudbrott i lagföringen dubbelräknas därför. Dubbelräkningen innebär att man inte kan subtrahera antalet

²⁸ Brottsbalken, en kommentar. s. 305

²⁹ Lena Holmqvist i sin kommentar till brottsbalken s. 305 menar att möjligheten är begränsad medan Göta Hovrätt i sitt remissyttrande till utredningen från 2001, Ju2001/1805, ser eftergift som en möjlighet.

³⁰ I BrB 35:4 2 st. står att preskriptionstiden för brott begångna mot barn under 15 år räknas från det år barnet fyller 15. Paragrafen hänvisar till BrB 6:6 vilket är egendomligt då den bestämmelsen inte reglerar sexuellt umgänge med underåriga.

³¹ Brottsbalken, en kommentar s. 303. Se även NJA 1994 s. 718

personer med ett visst brott som huvudbrott från totalsumman för att få antalet personer med detta brott som bibrott. För att få samstämmiga uppgifter visar de följande tabellerna det totala antalet personer som lagförts enligt BrB 6:6, som huvudbrott och/eller bibrott. Personer med bestämmelsen om både bi- och huvudbrott har således inte dubbelräknats.

Vid jämförbarhet över tid av antalet tillämpade lagrum är det också nödvändigt att ta hänsyn till att tabeller fram till år 1994 producerades av Statistiska Centralbyrån, SCB, tidigare ansvarig myndighet för den officiella kriminalstatistiken, och från 1995 av Brottsförebyggande rådet, BRÅ. Den främsta skillnaden i redovisningen i statistiken från SCB respektive BRÅ ligger i att man övergått från redovisning av distinkta till semidistinkta lagrum. Uppgifterna i kolumnen som avser perioden 1995-2002 i den följande tabellen avser distinkt tillämpade lagrum (BrB 6:6) i lagföringarna, vilket innebär att de är jämförbara med SCB:s siffror.³²

Tabell 1 visar det sammanlagda antalet lagförda för incest mellan förälder och barn eller barnbarn samt för syskonincest under åren 1975-94 och 1995-2000.

Tabell 1 Totalt antal lagförda för incest mellan föräldrar och barn eller barnbarn samt för syskonincest under åren 1975-94 och 1995-2002³³

	1975-94	1995-02
Incest mellan föräldrar och barn eller barnbarn	80	93
Incest mellan syskon	37	7

Tabellen visar att antalet lagförda synes ha ökat under senare år vad gäller incest mellan föräldrar och barn eller barnbarn, medan det har minskat vad gäller incest mellan syskon.

En förklaring till ökningen av lagförda vad gäller incest med avkomling kan vara den systematiska förändring av brottsbalken som genomfördes år 1992. Före 1992

³² Louise Ekström, Enheten för statistik, Brottsförebyggande Rådet, 08-401 87 55, 2 sep 2003

³³ Brottsförebyggande rådet, Stockholm

reglerades sexuellt umgänge med avkomling i 6:5 1 st och benämndes otukt med avkomling. Efter 1992 regleras sexuellt umgänge med avkomling i 6:6 1 st. Bestämmelsen i 6:6 före 1992 reglerade sexuellt umgänge med barn. Övergrepp mot underårig som initierats före 1992 lagförs således retroaktivt enligt 6:6, som den då löd. Statistik efter 1992 *kan* därför avse sexuellt umgänge med barn.

Ökningen skulle också kunna förklaras utifrån en ökad anmälningsfrekvens vilket kan hänga samman med en allt större öppenheten i fråga om sexualbrott. Ökningen av antalet lagförda behöver således inte motsvaras av en faktisk ökning av antalet begångna brott.³⁴

I tabellen ingår alla de fall där domstol åberopat incestbestämmelsen. Förutom fall då någon haft sexuellt umgänge med nära anhörig, även fall som samtidigt bedömts som våldtäkt, frihetskränkande otukt, otukt med barn eller otukt med ungdom. Före 1984 dömde domstolen till incest i konkurrens med övriga bestämmelser. Flertalet fall av otukt med avkomling ägde rum med någon som ej uppnått sådan ålder att endast incestbestämmelsen var tillämplig. Utredningen från 1976 påpekar till och med att ett visst antal incestfall inte ingår i statistiken då domstolen inte behöver åberopa incestbestämmelsen i de fall gärningen samtidigt utgör brott enligt övriga bestämmelser för sedlighetsbrott.³⁵ Ändringen i domstolens praxis borde synas som en minskning i antalet lagförda.

Även när det gäller syskonincest kan den ändrade frekvensen vara skenbar. Bestämmelsen om sexuellt umgänge med syskon gjordes 1992 subsidiär till övriga bestämmelser i 6 kap. Tidigare gällde en lägre straffskala om offret var ett helsyskon under 15 år än om släktskap inte förelåg.

Det verkar således omöjligt att få en uppfattning om incestbrottets faktiska frekvens förändrats över åren.

³⁴ Prop. 1991/92:35 s. 10

³⁵ SOU 1976:9 bilaga 2, Kriminell belastning hos personer dömda för sedlighetsbrott. s. 167-178

4.5.3. Påföljder

4.5.3.1. Sexuellt umgänge med avkomling

Sakkunnig läkare i sexualbrottsutredningen från 1976 redovisar ett svenskt material omfattande 246 fäder som hänvisats till rättspsykiatrisk undersökning under åren 1934-52. Fäderna hade haft en sexuell förbindelse med en eller flera döttrar. Döttrarna hade vid övergreppens början en låg ålder. Förbindelserna hade alla varit långvariga, vissa mer än tio år och blivit allt mer avancerade. Vad som är förvånande är att den sakkunnige läkaren förespråkar en avkriminalisering av incestbestämmelsen, trots att denne med incest avser sexuell förbindelse mellan nära anhörig oavsett ålder. Jag citerar hans utlåtande: ”Då det är fråga om långvariga förbindelser synes det knappast vara möjligt att förbindelserna kunnat upprätthållas med våld från fädernas sida. Skildringarna vid domstolsförhandlingar präglas emellertid av en nedklassning av fäderna och incesten som sådan. Det är märkligt att döttrarna mot en sådan press kunnat vittna om positiva förhållanden till sina fäder och vid förhören sökt skydda fadern.”³⁶ Den sakkunnige läkaren fortsätter: ”Pedofila tendenser förekommer ej hos fäderna, bundenheten till minderåriga döttrar är av annat slag och undergår en utveckling då döttrarna blir äldre. I åtskilliga fall föreligger positiva förhållanden till äldre döttrar. I fall då hustrun är död och dottern trätt i hennes ställe föreligger ett positivt förhållande dem emellan.” Vad som ytterligare framkommer är att en del förbindelser slutar med barnamord men detta, menar den sakkunnige, visar den press samhället utövar på incestförbindelser, och skulle inte finnas om incest blev legaliserat.

Straffbestämmelser för incestförbindelser mellan vuxna borde upphävas menar sakkunnig och stöder sig även på annan forskning.³⁷ ”De legalt beivrade fallen är sällsynta och saknar praktisk betydelse, fränsett det individuella meningslösa lidande som åsamkas dessa personer genom åtalet och varom ovanstående nogsammt bära vittnesbörd. Straffet mot den manlige parten är att betrakta som en primitiv hämnandeakt från samhällets sida.”³⁸ Sakkunnig förespråkar behandling i stället för fängelse och inte så långa behandlingstider som tidigare.

³⁶ SOU 1976:9 bilaga 6 s. 222

³⁷ O Kinberg och medarbetare., Incestproblemet i Sverige. Natur och Kultur. Stockholm 1943

³⁸ SOU 1976:9 bilaga 6 s. 227

Sakkunnigs slutsats är således att samhällsingripandet är till stor skada för de individuella parterna om fall av långvariga sexuella relationer mellan nära anhöriga beivras. Dessa kärleksförhållanden av vanligt mänskligt slag borde få utvecklas istället för att förorsaka personliga och mänskliga tragedier.³⁹

4.5.3.2. Sexuellt umgänge med syskon

Tabell 2 visar antalet rättspsykiatriskt undersökta män vilka dömts för syskonincest under perioderna 1934-55 och 1965-74.

Tabell 2 Påföljder för rättspsykiatriskt undersökta fall av syskonincest under perioderna 1934-55 och 1965-74.⁴⁰

	1934-55	1965-74
Totalt antal undersökta	64	9
Villkorlig dom, skyddstillsyn	10	7
Fängelse	11	2
Öppen psykiatrisk vård	5	0
Sluten psykiatrisk vård	38	0

Tabellen visar att färre förövare undersöktes under den senare perioden och ingen ansågs längre vara psykiskt sjuk. Sedan brottsbalken trädde i kraft 1965 innebär incest frivilliga förbindelser mellan vuxna personer. Domstolarna kan emellertid ha åberopat incestparagrafen även när ett syskon varit underårig eller då våld förekommit, vilket har att göra med lagkonkurrensen före 1984.⁴¹ Brottsbalkens ikraftträdande och en förändrad syn på incest från mitten av 60-talet kan förklara varför ett färre antal undersökts. Den förändrade synen innebar att personer som dömts för incest inte längre betraktades som psykiskt sjuka.

Från mitten av 30-talet fick de straffria mycket långa vårdtider i sluten psykiatrisk vård. Tjugo år senare var det fråga om endast några månader. Som framgår av

³⁹ SOU 1976:9 bilaga 6 s. 231

⁴⁰ Lars Lidberg. Sedlighetsbrott i Sverige: Påföljder, återfall och behandling. Nordisk tidskrift för kriminalvidenskab 1985;72. s. 36-48, hänvisar till Alström i SOU 1976:9 bilaga 6

⁴¹ SOU 1976:9 bilaga 6, s. 224

tabellen upphörde psykiatrisk vård helt från och med 1965. En påtaglig lindring noterades också för de straffade vad gällde påföljden där villkorlig dom och skyddstillsyn dominerade under den senare perioden. Enligt sakkunnig i den första sexualbrottsutredningen var de långa vårdtiderna egendomliga. Dels verkade de bero på nyckfullhet från domstolens sida, dels hade de dömda positiva vitsord från sina arbetsgivare och hade både bra ekonomi och ordnade bostadsförhållanden. Under den tidigare perioden syntes det mer förmånligt att dömas till fängelse än att erhålla strafffrihet, som kunde betyda allt emellan fyra till tjugo år under vård. De lagförda blev också i stor utsträckning steriliserade som villkor för frigivning. Kvinnor som lagförts efter att ha haft umgänge med sin bror har blivit utsatta för sterilisering. I utredningen finns tillägget att kvinnorna inte förekom i kriminalregistret vare sig före eller efter incesten, utan att de hade en socialt positiv utveckling. Den sakkunnige såg med tillfredsställelse på förändringen i påföljdsfrågan, trots att dennes definition av incest avsåg sexuell förbindelse mellan förälder/barn och mellan bror/syster, alltså sexuell umgänge mellan närstående, oavsett ålder.⁴² Dåvarande betraktelsesätt av incest kan te sig märklig för oss idag. Kanske kan den förklaras utifrån den sexuella frigörelsen som då var modern.

4.6. Lagstiftningens målsättning

Kvinnan har historiskt varit underställd mannen men numera anses könen jämlika. Tidigare dominerade uppfattningen att sexualitet endast hörde hemma i äktenskapet och att det enda syftet med sexuell umgänge var barnalstring. Straffbestämmelserna ville värna om sedligheten och riktade sig till syndiga människor. I gamla tider var sexualitet något ociviliserat och ovärdigt. Tabuföreställningar, ångest och skuldkänslor präglade mångas inställning. Det var likaledes svårt att skydda sig mot oönskade graviditeter och könssjukdomar.

Dagens välfärdssamhälle och moderna forskningsresultat har medfört ökad förståelse för sexualitet och hur den kan yttra sig för olika individer. Människan har blivit mer öppen och liberal tack vare ökad kunskap. Vi fördömer inte längre människor för deras sexuella handlingar eller sexuella läggning, så länge de inte orsakar skador

⁴² SOU 1976:9 bilaga 6, s. 224

eller lidande för andra. Toleransen för sexuellt avvikande är stor och vi har fått ökad förståelse för deras problem.

Av avgörande betydelse i dag är den sexuella kränkningen vid sexuella övergrepp medan mindre avseende fästs på sexualhandlingen som sådan. Frågan huruvida en sexuell handling är allvarligt kränkande bör inte enbart prövas utifrån offrets upplevelse i det enskilda fallet utan en objektiv bedömning bör göras av gärningsmannens handlande.⁴³

Lagstiftningen ska skydda den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten. Den sexuella självbestämmanderätten har två sidor; dels en rätt att avböja sexuell umgänge, dels en rätt att utöva sin sexualitet, till exempel att leva som homosexuell.⁴⁴ Varje människa sedan hon har fyllt femton, eller i vissa fall arton år, bestämmer själv över sin sexualitet. Ett umgänge som bygger på frivillighet bör lagstiftningen inte inkräkta på, under förutsättning att inte någon utnyttjas.⁴⁵ Sexualbrottslagstiftningen präglas av inställningen att varje människa själv bestämmer över sin egen sexualitet och har en ovillkorlig rätt att bli fredad från oönskade angrepp som kränker denna integritet.⁴⁶ Mot denna bakgrund har den straffrättsliga synen på sexualbrotten förskjutits så att fokus nu riktas mer på kränkningens art än på den sexualhandling det är frågan om. Det är alltså inte ett längre endast ett påtvingat samlag som kan betecknas våldtäkt utan även andra sexuella handlingar av kränkande art.

Med sexualbrott följer många, ibland motstridiga känslor, exempelvis då gärningsmannen är en närstående person till offret. Lagstiftningen ska motverka denna typ av brott samtidigt som den ska påverka människors värderingar. Det är viktigt att lagstiftningen är tydlig, förutsebar och konsekvent samt har en klar gränsdragning mellan olika brottstyper som ger möjlighet till en så enhetlig rättstillämpning som möjligt.⁴⁷

⁴³ SOU 2001:14 s. 158

⁴⁴ SOU 2001:14 s. 109

⁴⁵ SOU 2001:14 s. 109

⁴⁶ Riksåklagaren, Ju 2001/1805

⁴⁷ Åklagarmyndigheten i Stockholm, Ju 2001/1805

4.6.1. Kriminalisering av incest

I betänkanden avgivna 1976 och 1982 av 1976 respektive 1977 års sexualbrottskommitté föreslogs att bestämmelserna om incest skulle upphävas både när det gällde sexuellt umgänge med avkomling och mellan helsyskon. Kommittéerna menade att bestämmelsen var att betrakta som en kvarleva av den stränga syn på incest som rådde i Sverige sedan 1500-talet och inte var förenlig med det moderna betraktelsesättet att endast övergreppssituationer skulle kriminaliseras. Bestämmelsen borde vara kvar, menade de, endast om starka skäl av annat slag motiverade dess existens.⁴⁸ De genetiska skäl som anförts, saknade bärkraft av olika anledningar som diskuteras nedan och motiverade inte en kriminalisering. Inte heller etiska motiv utgjorde grund för kriminalisering då många andra sexuella beteenden som homosexualitet ansetts stötande utan att vara kriminaliserade, så även andra sexuella handlingar som inte utgör samlag. Slutligen menade de, som stöd för ett upphävande av bestämmelsen, att straffrättsliga ingripanden inte löser problem i en familj utan att åtgärder av annat slag är mer motiverat. Emellertid föreslogs, i följande propositioner, att incestbrotten skulle behållas.⁴⁹ Alltför många familjerättsliga regler skulle behöva ändras om incest blev tillåten. Ett borttagande av förbudet ansågs även undergräva en allmänt omfattad tabuföreställning och därigenom medföra att antalet incestuösa förbindelser med unga personer skulle öka. Vad gäller förhållandet mellan föräldrar och barn påpekades att ett barn även efter att det har fyllt 18 år står i beroendeförhållande till sina föräldrar.

I ett betänkande från 2001 av 1998 års sexualbrottskommitté är tonen en annan. Även om den ifrågasätter om bestämmelsen har någon praktisk betydelse då så få åtal väcks för sexuellt umgänge med avkomling respektive syskon anser den att en fortsatt kriminalisering av incest är motiverad främst med hänsyn till de genetiska motiven, likaså att bestämmelsen medför en förstärkning av den allmänt rådande uppfattningen att det är skadligt och förkastligt med sexuella handlingar mellan närstående. Ingenting nämns dock om vuxna barns beroende till sina föräldrar. Vad som beslutas efter förslag från 2001 års utredning står ännu inte klart. Proposition är troligen att vänta våren 2004.

⁴⁸ SOU 1976:9, s. 103f.

⁴⁹ Prop. 1983/84:105. Om ändring i brottsbalken, s. 33 och prop. 1991/92:35 s.21

4.6.2. Skäl för kriminalisering av incest

Flera skäl har anförts för att behålla kriminaliseringen av vuxenincest. Det anses att sexuella förbindelser mellan nära anförvanter hindrar en sund och naturlig sammanlevnad mellan medlemmar av en familj eller annan närstående gemenskap.⁵⁰ Kriminaliseringen är ett uttryck för samhällets ogillande av sexuella förbindelser mellan nära anförvanter även om det sker frivilligt mellan fullt rättskapabla personer. Det befaras dessutom att antalet incestuösa förbindelser mellan unga personer ökar eftersom en allmän föreställning om incestförbud undergrävs om förbudet mot incest mellan vuxna slopas.⁵¹ Det har även anförts att dylika förbindelser medför en ökad risk för att ogynnsamma arvsanlag förs över på avkomman.⁵² Slutligen skyddar förbudet vuxna barn från att bli involverade i sexuella förbindelser med föräldrar eller syskon.⁵³ Behållandet av straff för vuxenincest har således motiverats av både arvsbiologiska och etiska skäl.

4.6.2.1. Genetiska skäl

När det genetiska argumentet framförs som skäl för att motarbeta incestförbindelser är det inte befolkningen som helhet man tänker på utan att det i det enskilda fallet kan föreligga en särskilt stor risk att avkomman kan drabbas av en sjukdom.⁵⁴ Ett skydd för den ofödda åberopas således till stöd för kriminaliseringen.⁵⁵ Av framställningen framgår att risken för skador hos barn ökar i incestuösa förbindelser även om den håller sig på en relativt låg nivå.

4.6.2.2. Teoretiska överväganden

Försök har gjorts att på teoretisk väg beräkna den ökade risken att få ett skadat barn i förhållanden mellan föräldrar/barn eller syskon. Risken uppskattas av olika forskare

⁵⁰ SOU 1976:9 s. 25

⁵¹ SOU 2001:14 s. 326

⁵² SOU 1976:9 s. 25

⁵³ SOU 2001:14 s. 326

⁵⁴ SOU 1972:41. Familj och äktenskap s. 134 och prop. 1973:32 Om ändring i giftermålsbalken s. 97 f

⁵⁵ SOU 2001:14 s.326

till mellan 15 och 32%.⁵⁶ Beräkningen bygger på risken att få ett skadat barn som är förknippad med såväl ärftlighet som miljöfaktorer.

4.6.2.3. Empiri angående risken för genetiska skador hos barn till incestuösa par

Det finns sparsamt med information angående riskerna att få ett skadat barn vid incestuösa förhållanden. För mor/sonincest finns inga uppgifter och för syskon- och far/dotterincest endast ett fåtal vetenskapliga sammanställningar mot vilka ett flertal invändningar kan göras. Urvalet är bristfälligt och det är svårt att avgränsa vad som är en sjukdom. Några studier är retrospektiva och saknar därför uppgifter om missfall. Andra redovisar uteslutande från områden med hög förekomst av släktgiften och spädbarnsdödlig och kan därför inte anses representativa. Siffrorna och uppskattningarna måste därmed granskas kritiskt. Med detta följer att det blir svårt att ge adekvat information om risker vid genetisk rådgivning.

Två olika former av nedärvning, monogen- och polygen, har betydelse för om barn till nära släktingar kan få allvarliga sjukdomar eller missbildningar:

4.6.2.3.1. Monogen ärftlighet

Ett arvsanlag består av ett genpar där den ena delen nedärvs från fadern och den andra från modern. Vid monogen nedärvning orsakas sjukdomen av en dominant eller en recessiv gen.

Dominant nedärvning

Dominant nedärvning innebär att individer som har den genetiska förändringen i en av de båda generna blir sjuk. Alla 1:a grads anhöriga dvs. barn, syskon och föräldrar, har en risk på 50% att få anlaget. Ju avlägsnare släktingen är, ju mindre är risken att bli sjuk. Det finns dessutom en teoretisk möjlighet att en dominant nedärvd sjukdom

⁵⁶ Det finns två s.k. deletorios equivalents (recessiv förändring eller motsvarande icke genetisk händelse som ger upphov till allvarliga symptom) per spermie eller äggcell enligt NE Morton. An estimate of the mutational damage in man from data on consanguineous marriages. Proc. Natl Acad Sci USA 42, 1956. s. 855-863 vilket leder till en överrisk på 32% vilket kan jämföras med AH Bittles och JV Neels, The cost of human inbreeding and their implications for variations at the DNA level. Nature Genet 8, 1994. s. 117-122 som menar att det endast finns 1,4 deletorios equivalents per spermie eller äggcell vilket innebär en riskökning på 15% att få ett skadat barn vid incest.

kan förekomma i svårare form om föräldrarna är släkt då den genetiska förändringen finns i dubbel uppsättning.⁵⁷

Recessiv nedärvning

Recessiv nedärvning innebär att individen måste ha den genetiska förändringen i båda generna för att bli sjuk. Risker ökar då släktskap föreligger mellan föräldrarna eftersom *båda* föräldrarna är anlagsbärare, vilket är en förutsättning för att sjukdomen ska gå i arv. Helsyskon liksom föräldrar/barn har i genomsnitt hälften av sina gener gemensamma. Utgår man från den andelen är risken för ett barn att ärva ett latent sjukdomsanlag 25%. Samtidigt är risken fyra gånger så stor som i kusinäktenskap där den bara är obetydligt förhöjd.⁵⁸ Finns anlaget i en X-kromosom innebär det att endast pojkar har en förhöjd risk att bli sjuka. Flickor blir inte sjuka då de har två X-kromosomer varav en fungerar normalt.

Det kan slumpvis inträffa att bägge föräldrarna bär på sjukdomsanlaget *utan* att vara släkt.

Symptomen på sjukdomen kan ha olika svårighetsgrad. De kan debutera när som helst i livet och risken att någon gång få en sjukdom som beror på monogen nedärvning har beräknats till 2-4% i hela Sverige.

4.6.2.3.2. Polygen ärftlighet

Vid polygent nedärvda sjukdomar finns förändringar i flera olika gener som samverkar och tillsammans med miljöfaktorer avgör om individen får den aktuella sjukdomen. Sjukdomar med polygen nedärvning har beräknats drabba hälften av Sveriges befolkning. Hit hör folksjukdomar som högt blodtryck, schizofreni och Alzheimers sjukdom. Sjukdomarna drabbar vanligen individen sent i livet. Risken att insjukna är större ju närmare släkt man är med en sjuk person. Ju avlägsnare släkt man är desto mindre blir på motsvarande sätt risken. Missbildingar och sjukdomar som beror på polygen nedärvning förekommer således oftare hos barn avlade av besläktade föräldrar.⁵⁹

⁵⁷ J Zlotogora. Dominance and homozygosity. Am J Med Genet 68, 1977. S. 412-416

⁵⁸ SOU 1976:9. Bilaga 6, s. 219-233 och SOU 2001:14 bilaga 4, s. 686, där kusiners risk att få recessivt nedärvda sjukdomar beräknas till 6,25%.

⁵⁹ SOU 2001:14 bilaga 4 s. 685f

4.6.2.4. Etiska skäl

Det brukar anföras att lagstiftningen bör spegla medborgarnas rättsuppfattning. Enligt denna är det skadligt och förkastligt med sexualitet mellan närstående. Incest hindrar ett sunt familjeliv. Familjerollerna blir ombytta och relationerna kompliceras genom rivalitet och skuldkänslor. Avkomman får en egenartad familjerättslig ställning. Den allmänt omfattade och djupt rotade föreställningen om att incest är förbjuden bör därför respekteras.⁶⁰

4.6.3. Skäl mot kriminalisering av incest

Människans moraliska värderingar påverkas gradvis, så även den sexuella samvaron mellan könen. Nya lagar tillkommer inom en rad rättsområden vilka pekar mot att samhället inte bör styra över människors sexuella handlingar. Individerna ska ha stor frihet att råda över sig själv så länge någon annans integritet inte kränks. På förslag i betänkanden avgivna 1976 och 1982 föreslogs att bestämmelserna om incest skulle upphävas.⁶¹ Skälet var att undvika ingripanden i det frivilliga sexuallivet mellan vuxna människor även om släktskap förelåg. Det kan röra sig om förhållanden mellan syskon som träffat varandra först i vuxen ålder och där ett naturligt kärleksförhållande utvecklats, eller där vuxna personer, attraherade av varandra inte skulle förbjudas att ha sexuellt umgänge. Utredningarna menade att övriga straffbestämmelser om sexuella övergrepp var tillämpliga på förhållanden där underårig är utsatt eller då någon blivit utsatt för övergrepp mot sin vilja.⁶² De genetiska och etiska skälen som brukat åberopas som stöd för förbuden var heller inte starka nog varför lagen inte längre skulle vara behövlig.

Ett annat argument för att avkriminalisera samlag mellan syskon och föräldrar/barn är att det förmodligen skulle underlätta för de berörda att söka hjälp för psykologiska problem, som är relaterade till den sexuella kontakten.⁶³

4.6.3.1. Genetiska skäl

Tillförlitliga undersökningar saknas av barn vars föräldrar är syskon eller släktingar i rakt nedstigande led. Under alla förhållanden är risken jämförelsevis liten och utgör

⁶⁰ SOU 2001:14 s. 328

⁶¹ SOU 1976:9 s. 45 och SOU 1982:61 Våldtäkt och andra sexuella övergrepp. s. 109

⁶² Brottsbalken, en kommentar. s. 304

⁶³ Institutet för psykosocial medicin (IPM), Ju2001/1805

inget hållbart argument för att behålla reglerna i BrB 6:6.⁶⁴ De flesta barn som föds i incestuösa förhållanden är helt normala. Man kan finna en förhöjning av missfall, dödfödda och allvarligt sjuka vilket dock inte behöver förklaras utifrån genetiska faktorer. Tjugofem år tillbaka i tiden levde flertalet mödrar under en stark psykisk press och då abort inte stod till buds försökte många framkalla missfall på olika sätt vilket kunde leda till fosterskador.⁶⁵ Aktuella undersökningar visar att föräldrar som lever i incestuösa förhållanden ofta är marginaliserade i samhället och mödrarna är mycket unga. Dessa förhållanden innebär i sig en ökad risk för skador hos avkomman.⁶⁶ Konsekvensen är således att barn avlade i samband med incest kan få både genetiskt och miljömässigt betingade skador. Det är omöjligt att säkerställa omfattningen av de genetiska skadorna. En annan omständighet att ta hänsyn till är brister i urvalet av studerade fall.⁶⁷ Slutsatserna bygger mer på teori än empiri.

Antalet barn vilkas föräldrar är syskon eller släktingar i rakt nedstigande led ytterst få. Vid ett upphävande av incestförbudet kan antalet barn öka och sjukdomsfrekvensen inom denna grupp skulle bli större än bland övriga barn. Med hänsyn till det ringa antalet är det dock inte troligt att sjukdomsfrekvensen bland befolkningen som helhet skulle öka. Hade släktskapsförbindelserna inte ägt rum hade kontrahenterna sannolikt ingått förbindelser med andra människor och därmed spritt sina eventuella sjukdomsanlag till en vidare krets av människor. Den alldeles övervägande delen av dem som får barn med ärftliga sjukdomar är inte släkt.⁶⁸

Det är viktigt att de straffrättsliga bestämmelserna harmonierar med samhällets attityder till genetiska risker vid förbindelser mellan människor som *inte* är släkt. Samhället förbjuder inte sexuella förbindelser hos par med förhöjd risk att skaffa barn. I stället erbjuder samhället rådgivning till föräldrarna om riskerna och om födslokontroll och överlåter till dem att besluta om de vill skaffa (fler) barn. Ibland kan risken för ett barn till obesläktade föräldrar att få en sjukdom vara mycket större än för ett barn till två syskon eller till förälder/avkomma. Man kan tycka att samma

⁶⁴ Alström. A study of incest. s. 357-372

⁶⁵ Alström. A study of incest. s. 357-372

⁶⁶ SOU 2001:14, bilaga 4, s. 691

⁶⁷ SOU 2001:14, bilaga 4, s. 691

⁶⁸ SOU 1976:9 s. 107

tolerans borde visas mot de par som omfattas av incestparagrafen. Om besläktade par inte ens bär på sjukdomsgener är dessutom frågan om ärftliga sjukdomar inaktuell.

4.6.3.2. Etiska skäl

Att vissa relationer uppfattas som stötande är inte ett bärkraftigt argument för kriminalisering. Många andra sexuella beteenden, såsom homosexualitet och transsexualism, har genom tiderna ansetts stötande utan att för den sakens skull vara kriminaliserade idag.

4.6.4. Incest i adoptionsförhållanden

Förbud mot sexuellt umgänge eller att ingå äktenskap gäller inte i adoptivförhållanden. I FB är en förbindelse i form av äktenskap mellan en adoptant och ett adoptivbarn legaliserad. I FB 4:7 står att adoptivbarnets förhållande till adoptanten och dennes släktingar upphör om de ingår äktenskap. Vidare gäller inte förbudet om incest mellan ett adoptivbarn och ett biologiskt barn till adoptanten, då incestbestämmelsen tar sikte på biologiskt släktskap. Bestämmelsen i FB tillkom 1970 med avsikten att så långt möjligt likställa adoptivbarnens ställning med biologiska barn i familjerättsligt hänseende.

Att det i adoptionsförhållanden inte finns arvsbiologiska motiv som talar för ett förbud är självklart, men vad gäller de etiska skälen? Är inte ett sådant sexuellt umgänge stötande? Hindrar inte en sexuell relation i ett adoptionsförhållande ett sunt familjeliv eller komplicerar relationen mellan familjemedlemmarna? Upplevs ”ren” incest möjligen som mer oetisk för omgivningen än en sexuell förbindelse med ett adopterat barn?⁶⁹

4.6.5. Homosexuella incestförhållanden

Doktrin har behandlat denna konstellation sparsamt, men anledningen till att homosexuella incestförhållanden inte är kriminaliserade torde grunda sig på de genetiska aspekterna eftersom det aldrig blir tal om någon avkomma. Tolkningen är i

⁶⁹ Prop. 1977/78:69. Om ändring i brottsbalken s. 33-44

linje med att annat sexuellt umgänge än samlag inte är straffbelagt i BrB 6:6.⁷⁰ Lagstiftaren har velat behålla incestparagrafen och stött sig på att bestämmelsen speglar det allmänna rättsmedvetandet. Det senaste betänkandet från 2001 av sexualbrottskommittén föreslår ingen ändring av bestämmelsen. Den menar att inga brister föreligger i utformningen som medför svårigheter att tillämpa dem, ej heller att de etiska skälen för bestämmelsen har sådan styrka att en utvidgning till att omfatta homosexuella förbindelser inom familjen bör ske.⁷¹ Förslaget innebär att en särbehandling på grund av sexuell läggning består.

4.7. Förövare och offer

4.7.1. Normaliseringsprocessen

Övergrepp som begås mot någon inom nära relationer är mer vanligt förekommande än övergrepp av okänd. Den vanligaste brottsplatsen är hemmet och den vanligaste förövaren är en förälder.⁷² Det våld som förekommer i en nära relation leder till en process som med en föga adekvat term har beskrivits som en normaliseringsprocess, men också som en process med två parter med olika strategier till våldet.⁷³ I relationer där mannen slår, hotar och kränker kvinnan, blir våldet så småningom normaliserat. Parallellt med denna normalisering utvecklar parterna varsin strategi. För mannens del handlar det främst om att med våldet som medel skaffa sig kontroll över kvinnan. Våldet konstituerar hans manlighet. För kvinnan handlar det om en anpassning i syfte att underordna sig mannen. Underordningen är en del av kvinnans föreställningsvärd och konstituerar hennes kvinnlighet. Våldsprocessen kännetecknas av att våldet normaliseras av både mannen, den som misshandlar, och kvinnan, den misshandlade. Våldet blir så småningom ett accepterat inslag i vardagen, ofta med samlag eller annat sexuellt umgänge som bekräftelse på att kvinnans försvar är nedbrutet. Då kan man inte längre tala om två parter och två strategier. Kvinnan intar rollen av ett offer. Normaliseringsprocessen är en viktig förklaring varför en kvinna som utsätts för våld i hemmet inte vill eller kan lämna relationen.

⁷⁰ Samlag i brottbalkens mening kan inte förekomma mellan personer av samma kön. Med sexuellt umgänge avses sexualhandlingar av såväl heterosexuell som homosexuell natur vilka typiskt sett avser att tillfredsställa eller uppväcka bådars eller enderas sexuella drift. Brottbalken, en kommentar, s. 282 och 304

⁷¹ SOU 2001:14 s. 328

⁷² SOU 2001:14 s.86 och 91

4.7.2. Sexuella övergrepp i barndomen

Känslor av äckel, rädsla och förtvivlan är allmängiltiga vid sexuella övergrepp. Att utsättas för sexuella övergrepp av sin mamma eller pappa medför också starka skräckkänslor. Många barn är panikslagna under övergrepp som begåtts av en förälder.⁷⁴ Vuxna offer har beskrivit övergreppen i form av krigstermer: ”Övergreppet är inte bara en kränkning utan en invasion. Om övergreppen pågår under en längre tid kan invasionen förvandlas till en ockupation. På motsvarande sätt som ett land förlorar sitt språk, sin kultur och sina gränser vid en invasion förlorar barnet sitt jag när det utsätts för sexuella övergrepp. Förövaren kontrollerar verkligheten och förnekar barnets egen.”⁷⁵

Sexuella övergrepp inom familjen pågår vanligen under en längre period och kan fortsätta sedan barnet blivit vuxet. Övergreppen debuterar oftare när barnet är yngre än när de förövas av någon utom familjen. Övergrepp av närstående tenderar att bli grövre med tiden. Här finns också en våldets normaliseringsprocess. Det kan bli fråga om en sexualiserad maktrelation där förövaren definierar verkligheten och situationen. När förövaren förnekar och omtolkar vad som sker blir barnets verklighet påverkad. Barnet och dess upplevelser blir osynliga för omvärlden och i vissa fall för barnet självt.⁷⁶ Det reducerar barnets förmåga att anmäla övergreppen.

Vuxna som utsatts för sexuella övergrepp under barndomen har berättat om hur de levde i skräck under den tid övergreppen pågick. Ovissheten om när nästa övergrepp skulle komma och vad förövaren då skulle företa sig var ständigt närvarande. Många berättar om olika strategier de utvecklat som små för att komma undan och för att slippa vara ensam med förövaren. När de insåg att de inte kunde komma undan stängde de av allt för att inte känna den smärta förövaren åsamkade dem.⁷⁷

⁷³ Eva Lundgren. Våldets normaliseringsprocess. Två parter - två strategier. JÄMFO-rapport nr 14, 1989. s. 113f

⁷⁴ Rädda Barnens studie om sexuella övergrepp. 1998.

⁷⁵ Eva Lundgren. Hur mår Du kvinna? Hur mäns sexuella våld påverkar kvinnors hälsa. ROKS, Tidens förlag 1993. s. 131f

⁷⁶ Nea Mellberg. Sexuella övergrepp mot kvinnor och flickor. ROKS 1997. s. 83f

Barn avslöjar inte gärna sexuella övergrepp. Om det är en förövare som barnet inte känner är det vanligare att brottet uppdagas men det förekommer att barnet tigger också i sådant fall. Även efter avslöjande kan barn förneka eller förringa händelsen.⁷⁸ Ungefär hälften av de som blivit sexuellt utnyttjade har inte berättat det för någon.⁷⁹ Även om barn inte förmår berätta kan de oavsiktligt avslöja brottet genom beteendeförändringar. Om övergrepp begåtts av någon närstående sker ofta avslöjandet först när det har pågått en tid. Att barn inte förmår berätta kan bero på flera saker. I allmänhet vill man inte prata om sådant som är obehagligt och övergrepp är svåra att klä i ord. Med övergreppen följer dessutom känslor av skam, skuld och äckel. Att avslöja sina föräldrar kräver mycket av barnet eftersom band av kärlek och lojalitet finns kvar. Just de övergrepp som begås av föräldrar medför de allvarligaste skadorna, och forskning tyder på att det är värst om modern är förövaren. Modern är också svårast att ange. Om övergreppen skett av någon utanför hemmet är övergreppen lättare att både avslöja och läka. Det finns ingen brusten tillit, familjen behöver inte splittras och det finns fortfarande människor, däribland de viktigaste, att tro på.⁸⁰ Skulden är en av de främsta anledningarna till att övergrepp inte avslöjas. Även om ett barn har avslöjat vad det har utsatts för vill det sällan anmäla föräldern till polisen. Barnet känner ansvar för förövaren och oroar sig för att han eller hon ska bli straffad.

4.7.3. Reaktion och skador

Hur man reagerar på sexuella övergrepp är individuellt och beror mycket på omständigheterna kring övergreppet i det enskilda fallet. Eventuell misshandel och missbruk spelar in liksom typen av övergrepp och hur avancerade de varit. Det är också av betydelse hur mycket våld och förnedring övergreppen har innehållit. Ofta kan våld och svek upplevas som mer skrämmande än övergreppen i sig.

Forskning har visat att ängslan, nedstämdhet, tillbakadragenhet, aggressivitet och sexualiserat beteende är vanliga symptom hos människor som blivit utsatta för

⁷⁷ Siw-Britt Söderback. Effekter i vuxen ålder relaterade till sexuella övergrepp under uppväxten. En studie vid universitetssjukhuset i Linköping, 1998. s. 12

⁷⁸ Carl-Göran Svedin och Kristina Back, Barn som inte berättar. Rädsla Barnen 1996

⁷⁹ Carl-Göran Svedin. Definitioner och förekomst, Socialstyrelsen 1999. s. 23 och 26

⁸⁰ SOU 2001:14 s. 98

sexuella övergrepp och vars sociala förhållanden är tämligen dåliga.⁸¹ Som vuxen föreligger förhöjd risk för ätstörningar, att behöva sluten psykiatrisk vård och självmordsbeteende.⁸² Annat vanligt beteende är posttraumatiska stresssymptom som visar sig i ångest, mardrömmar och plågsamma minnen och att man undviker, alternativt utsätter sig för sådant som påminner om övergreppet.⁸³ Människor med dessa symptom kan också koppla ur och bli totalt frånvarande. Inte sällan inträffar det då de ställs inför något obehagligt, främst då de konfronteras med minnena vid läkarbehandling.⁸⁴

4.7.4. Förslag till ny utformning på BrB 6 kap.

En ny utformning av BrB 6 kap är på förslag och innebär i stort att lagstiftningen ska skilja på brott som begås mot vuxna och brott som begås mot barn. Anledningen till detta är att den sexuella självbestämmanderätten inträder vid 15 års ålder. Många av bestämmelsernas tillämpningsområden bygger på att en människa över 15 år i regel har förmåga till viljeuttryck och därmed att bjuda fysiskt eller psykiskt motstånd.

Tillämpningen av våldtäktsparagrafen har kritiserats då tvång är en förutsättning för ansvar. Avgörande enligt gällande lagstiftning är i vad mån offret förmått eller haft mod att göra fysiskt motstånd. Då tvång tillmäts betydelse kan bedömningen av övergrepp bli orättvis eftersom gärningsmän i många fall inte tycks använda något direkt våld. Modern forskning visar att många offer, som diskuterats ovan, underkastar sig ett övergrepp. Vid sådant förhållande kan kravet på tvång för våldtäktsansvar hindra en lagföring för våldtäkt trots att ett uppenbart straffvärt beteende är för handen.

Vad gäller sexualbrott mot vuxna diskuteras därför om ansvar för våldtäkt kan baseras på ett bristande samtycke. Frågan om offret har lämnat sitt samtycke till sexuellt umgänge blir i så fall avgörande. Den underkastelse som brottsoffer inte sällan ger uttryck för kan emellertid misstolkas som ett samtycke. Gärningsmannen åberopar givetvis samtycke från motparten, en invändning som kan ha fog för sig i

⁸¹ Börje Svensson. 101 pojkar. En studie om sexuella övergrepp. Rädda Barnen 1998

⁸² Ottosson. Psykiatri. s. 521

⁸³ Anders Nyman och Börje Svensson. Pojkmottagningen. Sexuella övergrepp och behandling. Rädda Barnen 1995. s. 75f

⁸⁴ Personligt samtal med dr Mats Ottosson, Sahlgrenska universitetssjukhuset, Göteborg.

fall då parterna har ett förhållande. För att, vid en rättslig prövning, kunna bedöma om samtycke förelegat måste utredningen inriktas på offret. Var hon intresserad, vilket förhållande hade parterna, hur uppträdde hon och hur var hon klädd, är omständigheter som kommer att få betydelse, medan det istället bör vara gärningsmannens handlingar och vad som föranlett honom till dem som domstolen ska bedöma. Bristande samtycke lägger alltså bevisbördan på offret vilket strider mot hela rättsordningen.⁸⁵

Argumenten för tvång verkar väga tyngre än dem för bristande samtycke. Tvång kommer troligen att vara avgörande om ett brott ska rubriceras våldtäkt. Emellertid kan kravet på tvång komma att ges en lindrigare grad, från råntvång till olaga tvång.⁸⁶

4.8. Sekretess och sekretessbrytande uppgiftsskyldighet

Det svenska samhället bygger på öppenhet och respekt för grundläggande fri- och rättigheter. Huvudregeln är att envar har rätt att yttra sig och skaffa information om vad som helst samt att ta del av offentlig handlingar. Inskränkningar genom särskild lagstiftning finns dock.

Inom hälso- och sjukvården gäller sekretesslagen (1980:100) som i 7 kap 1§ stadgar ett förbud för personal att röja uppgifter de erhållit i sin yrkesutövning (sekretess). I 14 kap 1§ samma lag står emellertid att sekretess inte hindrar att uppgift lämnas om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning. För hälso- och sjukvårdens personal finns en särskild *skyldighet* att lämna uppgifter som efterfrågas av polis eller åklagare.⁸⁷ Det finns även en *möjlighet* att utan efterfrågan lämna uppgift till polis eller åklagare gällande brott för vilka inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Bland sexualbrotten gäller våldtäkt och grov våldtäkt i BrB 6:1 och grovt sexuellt utnyttjande av underårig i BrB 6:4. För brott begångna mot någon som ej fyllt arton år hindrar inte sekretess att uppgift som angår misstanke om brott enligt *hela* BrB 6 kap lämnas till polis eller åklagare.

tel:0706-99 95 23, 15 maj 2003

⁸⁵ SOU 2001:14 s. 131

⁸⁶ SOU 2001:14 s. 138

⁸⁷ Lag (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område 2 kap 11§

I socialtjänstlagen stadgas anmälningsskyldighet för personal verksam inom hälso- och sjukvården och inom andra myndigheter vars verksamhet rör barn. Anmälningsskyldigheten bryter sekretessen och gäller kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. För yrkesverksamma inom familjerådgivning är anmälningsskyldigheten begränsad till fall av sexuellt utnyttjande eller barnmisshandel, med hänsyn till den särskilda förtroendesituation som där föreligger.⁸⁸

4.8.1. Vittnesförbud

Enligt RB 36 kap 5§ råder vittnesförbud för bland andra läkare och psykoterapeuter beträffande uppgifter som givits i förtroende eller som de eljest erhållit i sin yrkesutövning om inte den till vars förmån tystnadsplikten gäller lämnat sitt samtycke. Vittnesförbudet bryts emellertid om sexualbrott har begåtts mot någon under 18 år. För brott begånget mot vuxen gäller att vittnesförbudet bryts om det för brottet ej är föreskrivet lindrigare straff än två år, dvs. våldtäkt och grov våldtäkt.

I sexualbrottsutredningen från 1982 föreslog kommittén ett upphävande av incestbestämmelsen men lade förslag på en ny bestämmelse, sexuellt utnyttjande av underårig, som skulle kunna tillämpas i vissa fall av övergrepp inom familjen, främst då en äldre familjemedlem förmår en yngre familjemedlem, som dock fyllt 18 år, till sexuellt umgänge.⁸⁹ Praktiskt skulle det innebära att ett övergrepp som fortgår efter att barnet fyllt 18 år bestraffas enligt bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av underårig. Därmed torde både vittnesförbudet och sekretessen brytas då det för brottet ej är föreskrivet lindrigare straff än två år. Inte någon efterföljande skrivelse beaktar emellertid förslaget, troligen för att incestbestämmelsen inte upphävdes.

4.9. Åldersgräns

Med barn avses varje människa under 18 år.⁹⁰ Brottsbalkens definition av barn i 6 kap. utgår emellertid från en 15-årsgräns. Rätten till frivilligt sexuellt umgänge inträder vid 15 års ålder. Ungdomar anses då kapabla att själva avgöra med vem eller vilka liksom på vilket sätt de vill ha ett sexuellt samliv.⁹¹ Brottsbalken innehåller

⁸⁸ Socialtjänstlagen (2001:453) 14 kap 1§

⁸⁹ SOU 1982:61. s. 109

⁹⁰ Socialtjänstlagen 1 kap 2§

⁹¹ SOU 2001:14 s. 193

trots dess barndefinition vissa bestämmelser för ungdomar upp till 18 år. Det gäller sexualbrott som riktas mot ett barn som är avkomling till förövaren eller står under fostran av denne och utgör ett särskilt skydd för de barn som nått sin sexuella självbestämmanderätt. Skyddsbestämmelsen anses inte inskränka bestämmanderätten då personkretsen är tämligen snäv.⁹² Det finns också bestämmelser i övrig lagstiftning som anger en högre åldersgräns än 18 år, exempelvis vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), som i vissa fall kan ges upp till 21 års ålder, inköpsgräns för sprit, vin och starköl i detaljhandel, 20 år, samt visst skydd mot att dömas till fängelse. De åldersgränser som har angivits här är inte en uttömmande lista utan är enbart exempel på hur barnet tillerkänns rättigheter och skyldigheter i takt med stigande ålder och utveckling.⁹³

5. DISKUSSION

Jag vill diskutera argumenten för och emot en kriminalisering av incest. Incest kan handla om två olika slags brott. Den kan röra frivilliga sexuella relationer mellan vuxna närstående eller om sexuella övergrepp och kränkningar förknippade med utnyttjande av person i beroendeställning.

De första utredningarna förespråkade avkriminalisering av incest. Vad kommittéerna önskade var att *frivilliga* sexuella förbindelser mellan *vuxna* individer aldrig skulle kunna utgöra en straffbar handling för någondera part, inte ens när kontrahenterna är släkt med varandra.⁹⁴ Den senaste utredningen argumenterar på liknande sätt. Den önskar dock inte en avkriminalisering, men vill flytta bestämmelsen till 7 kapitlet eftersom incest utgörs av ett frivilligt ömsesidigt handlande, utan inslag av tvång. Majoriteten av de som yttrat sig avstyrkte detta förslag. De menade att incest ska straffbeläggas då den föräldern som begår incest mot sitt vuxna barn begår ett brott mot person. Kommitténs förslag stöds endast av få remissinstanser som anför att bestämmelsen har en annan innebörd än brott mot person och att incest bör vara straffbar på grund av genetiska skäl.⁹⁵

⁹² SOU 2001:14 s. 202

⁹³ SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet

⁹⁴ SOU 1982:61 s. 109

⁹⁵ Vänsterpartiets kvinnopolitiska utskott och Sveriges psykologförbund, Ju2001/1805

De första utredningarna menade vidare att lagstiftningen bör begränsas till gärningar som innefattar någon form av övergrepp och inte användas till att kontrollera medborgarnas sociala beteende. Få ansågs dessutom ha intresse av att anmäla saken till polisen och det skulle vara beroende av tillfälligheter om straff blir följden. Lagstiftningen tedde sig därmed godtycklig vilket kunde skada förtroendet för rättsväsendet. Straffet skulle sannolikt inte ha någon preventiv betydelse utan tvärtom bara vålla skada för de berörda parterna. Rättsliga ingripanden skulle knappast lösa de problem i familjen som oundvikligen uppstår då incest uppdragas. Vid sexuell förbindelse med underårig är inte straffrättsliga åtgärder det man först bör vidtaga utan sociala stödåtgärder tillsammans med psykoterapi. Det samma borde gälla för fallen av incest. De remissinstanser som idag förespråkar en avkriminalisering av incestbestämmelsen har likartad motivering.

Den senaste kommittén ifrågasätter om bestämmelsen har någon praktisk betydelse eftersom det väcks så få åtal. Det kan i detta sammanhang finnas anledning att erinra om att det i tidigare lagstiftningsarbete diskuterades huruvida incestparagrafen skulle kompletteras med en regel av innebörden att åtal skulle väckas endast när det var påkallat från allmän synpunkt och att åtal skulle kunna underlåtas för ömmande fall. Som exempel på sådana fall nämndes förbindelser mellan vuxna helsyskon som, då förbindelsen inleddes, inte kände till att de var släkt.⁹⁶ Förslaget ansågs av departementschefen vara en rimlig kompromiss men inte nödvändig med beaktande av de få fall som förekom och möjligheten att döma till exempelvis villkorlig dom, underlåta åtal eller efterge påföljd.⁹⁷ Förslaget kan ses som ett första steg till revision av incestbestämmelsen.

5.1. Genetiska motiv

Riskökningen för avkomman till ett föräldrapar som är 1:a grads släktingar, det vill säga barn, syskon och föräldrar, kan med den stora osäkerhet som föreligger uppskattas till mellan 25 och 40% om man väger samman de teoretiska beräkningarna och de bristfälliga empiriska undersökningarna.⁹⁸ För 2:a grads släktingar, barnbarn och syskonbarn, är motsvarande riskökning omkring 18% och

⁹⁶ Prop. 1983/84:105 s. 33f

⁹⁷ Prop. 1983/84:105 s. 33-34

⁹⁸ SOU 2001:14 bilaga 4 s. 693

för 3:e grads anhöriga ca 5%. Som nämnt är risken för dominant nedärvd sjukdom att få ett barn med samma sjukdom som föräldern 50%. Det finns sålunda föräldrar som har en större riskökning att få ett skadat barn än den risk som är förknippad med incest. Samhället accepterar dock att paret med den nedärvda sjukdomen själva väljer om de vill skaffa barn. Möjligheten att göra riktad fosterdiagnostik är stor. Samhället accepterar däremot inte sexuella förbindelser mellan 1:a grads släktingar vilket i värsta fall innebär fängelsestraff. Lagstiftningen synes motsägelsefull.

I genetisk rådgivning ingår att informera föräldrar om risken att få barn med genetiska skador. I samband med incest är två aspekter viktiga, dels hur stor risken är att få ett skadat barn och hur den ska hanteras, dels föräldraparets autonomi. Självbestämmande, eller autonomi, innebär att det är individen själv eller familjen som ska fatta alla avgörande beslut i frågor som rör till exempel ärftlighet och reproduktion. De försök samhället i olika sammanhang har gjort för att styra människors reproduktionsbeslut har i de flesta fall lett till oönskade konsekvenser. Tanken har tidigare varit att inskränka fortplantningen för människor med ärftliga sjukdomar bland befolkningen. Exempel är Tyskland under andra världskriget där arvshygienen i syfte att få fram en ren arisk ras urartade, liksom tvångssteriliseringar i Sverige under perioden 1935 till 1975, vilket utgör ett varnande exempel på hur genetisk kunskap kan missbrukas.⁹⁹ Ett incestförbud grundat på genetiska skäl leder tankarna till de bakomliggande grunderna för bland annat tvångssteriliseringar.

Genetiska skäl för att straffbelägga incest har även aktualiserats på äktenskapsrättens område.¹⁰⁰ Tidigare fanns i svensk rätt ett antal medicinska äktenskapshinder som motiverades utifrån just arvshygieniska aspekter. Detta synsätt har numera övergivits, bl. a. då det skulle vara omöjligt att spåra alla fall. Genetisk rådgivning i det enskilda fallet är däremot relevant.

⁹⁹ SOU 2000:20 Steriliseringsfrågan i Sverige 1935 – 1975. Historisk belysning, kartläggning, intervjuer. Slutbetänkande från 1997 års steriliseringsutredning.

¹⁰⁰ SOU 1972:41 Familj och äktenskap. s. 134 och prop. 1973:32 Om ändring i giftermålsbalken s. 97-98

¹⁰¹ HomO i Ju2001/1805

Det bör i sammanhanget framhållas att det i svensk lag i övrigt inte finns något förbud mot sexuella förbindelser där det finns en markant ökad risk för ärftliga skador eller sjukdomar hos foster eller barn.¹⁰¹

5.2. Etiska motiv

Frågan om det otillbörliga i incest ur moralisk synvinkel kan ses i historiens ljus. Historien är en process, en kontinuerlig rörelse och omprövning av kunskap, värderingar, handlingar, beslut och lagar. Historisk analys kan ge en belysning av dagens synsätt och värderingar och ge ett underlag för att diskutera och kritiskt skärskåda dessa. Vid tiden för kriminalisering av incest hade individen ingen rätt till självbestämmande. Snarare dominerade uppfattningen att individintresset måste underordnas samhällsintresset. Idag är individens självbestämmande lagreglerad i bl. a. internationella överenskommelser som har till syfte att skydda mänskliga fri- och rättigheter. Det gäller framför allt Europakonventionen angående de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. I dessa konventioner regleras skyddet för bl.a. envars rätt till familjeliv och privatliv, envars rätt till frihet och säkerhet till person samt envars rätt till skydd mot omänsklig eller förnedrande behandling. Europakonventionen är sedan 1995 inkorporerad med svensk rätt. I Sverige ingår liknande bestämmelser sedan 1974 i regeringsformen (RF). I 1 kap 2 § föreskrivs att "den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet".

Vad som beslutas på grundval av den senaste utredningen från 2001 står ännu inte klart. Kommittén förespråkar emellertid att bestämmelsen om incest ska vara kvar. Skälen härför är både genetiska och etiska även om kommittén som huvudmotiv åberopar genetiska skäl, trots att genetisk expertis uttryckligen avrått från sådan motivering. Eftersom invändningar kan formuleras mot kommitténs genetiska argument, skulle en analys av det etiska argumentet framstå som angeläget, men kommittén redovisar inte någon sådan.

5.3. Incest i adoptionsförhållanden

Här synes inte lagstiftningen konsekvent genomförd. Lagstiftarens avsikt har varit att jämställa adoptivbarn med biologiska barn i alla avseenden men i så fall borde det vara förbjudet att ha sexuellt umgänge inom familjen vare sig barnen är biologiska eller adopterade. Önskar man en enhetlig lagstiftning kan detta tala för ett upphävande av incestförbudet men eftersom incest kan vara förknippad med sexuella övergrepp är det önskvärt att låta adoptivbarn omfattas av förbudet. Med tanke på hur den moderna familjebildningen ser ut bör även styvbarn och halvsyskon inkluderas vilket vore rimligt även ur etisk synpunkt.

5.4. Homosexuella incestförhållanden

Eftersom det är en viktig princip att lagstiftningen inte ska särbehandla individer med olika kön eller sexuell läggning bör brottet incest inte begränsas till heterosexuella förhållanden.¹⁰² Av detta följer att incest inte kan begränsas till vaginala samlag utan bör omfatta alla sexuella handlingar.

De etiska skäl som anförts handlar främst om att bibehålla ett allmänt omfattat tabu mot incest också mellan vuxna. Ett annat skäl är att ett skydd bör finnas mot att vuxna barn som fortfarande kan stå i beroendeställning till sina föräldrar involveras i sexuella förbindelser med dessa. Båda motiveringarna har samma giltighet oavsett könet på de inblandade parterna.¹⁰³ Om straffbarheten ska vara beroende av om de inblandade parterna är av samma eller olika kön borde sakliga skäl kunna redovisas för en sådan särbehandling. Det har inte utredningarna gjort.

5.5. Ny ordalydelse i incestbestämmelsen

Kommittén föreslår att ändra ordalydelsen till samlag i stället för sexuellt umgänge i förtydligande syfte. Den anser att ordet umgänge är ett positivt laddat ord som inte passar för att beskriva övergreppssituationer. Samtidigt menar kommittén vid en språklig översyn över bestämmelserna i 6 kapitlet, att samlag kan uppfattas avse även orala och anala samlag, och är därför inget lämpligt uttryck. Lagtexten bör så långt det är möjligt vara neutral, hävdar kommittén, och vara tillämplig på både hetero-

¹⁰² RFSL, Ju2001/1805

¹⁰³ HomO, Ju2001/1805

och homosexuella handlingar.¹⁰⁴ Kommittén motsäger sig själv då den anser att incest är fråga om ett frivilligt och ömsesidigt handlande mellan två personer av olika kön.

5.6. Åldersgräns

Det kan finnas anledning att diskutera åldersgränsen. Utgångspunkten är att varje människa sedan hon fyllt 15 år i princip själv bestämmer över sin sexualitet. Principen om den sexuella självbestämmanderätten kan dock inte råda fullt ut. Ungdomar mognar i olika takt. De kan befinna sig i situationer de inte bemästrar, vara utsatta för påverkan eller stå i beroendeförhållande som gör att de inte kan hävda sin sexuella självbestämmanderätt. Barn mognar fysiskt och utvecklas snabbare idag än tidigare. Emellertid bor många barn fortfarande, på grund av både bostads- och arbetsmarknaden, kvar länge hemma, och är på andra sätt fortfarande beroende av sina föräldrar. Den fysiska mognaden motsvaras inte alltid av psykisk eller social mognad.¹⁰⁵ Därför finns det skäl för det utvidgade skyddet för barn upp till 18 år. Emellertid kan föräldrar bibehålla ett stort inflytande över och påverka sina barn under åtskilliga år efter att de har fyllt 18 år. Missbruk av beroendeförhållanden förekommer och det borde vara självklart att samhället inom lagstiftningens ram beivrar detta.¹⁰⁶

I lagstiftningen torde en flexibel åldersgräns vara omöjlig. Åldersgränsen på 18 år är satt för att man då anses kunna ta ansvar för sina handlingar. I stället för en höjning av åldersgränsen finns en möjlighet att upptäcka incest genom ett vidgat anmälningsförfarande.

5.7. Anmälningsmöjlighet

Sekretesslagen ger möjlighet, ej skyldighet, att i vissa fall göra anmälan till polis eller åklagare. Möjligheten är begränsad till allvarliga brott och omfattar varken sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon eftersom den lägsta straffsatsen är två års fängelse. Någon bestämmelse som medger hälso- och sjukvårdspersonal att underrätta polis om misstanke om brott finns inte, såvida inte polis eller åklagare

¹⁰⁴ SOU 2001:14 s. 120

¹⁰⁵ SOU 2001:14 s. 112

¹⁰⁶ SOU 1982:61 s. 101

begär uppgift.¹⁰⁷ I en proposition från 1982 rörande kvinnomisshandel diskuterades vilket förfarande hälso- och sjukvårdspersonal bör vidta när kvinnomisshandel misstänks. Ett förslag var att personal oberoende av kvinnans samtycke skulle kunna lämna polisen uppgifter. Förslaget avslogs med hänsyn till den utsatta kvinnans belägenhet och att sjukhuset kan vara det enda stället till vilket kvinnan kan vända sig. Skulle kvinnan veta att personal mot hennes önskemål kan kontakta polis skulle det finnas risk att hennes benägenhet att söka vård minskar. Det skulle heller inte kunna uteslutas att den som utövar misshandeln skulle hindra kvinnan från att söka vård.¹⁰⁸ Även ett liknande förslag innebärande att det skulle ges lagstöd för polisanmälan trots att lägsta straffsats inte uppgår till två års fängelse avslogs.¹⁰⁹

Sannolikt är det väl genomtänkt att anmälningsmöjligheten endast är avsedd för de grövsta brotten. En möjlighet är då att höja straffvärdet för incestbrott. En läkare som vet med sig att han har en möjlighet att anmäla en förövare skulle då kunna använda sig av denna.

5.8.Frivillighet, en fiktion?

2001 års kommitté menar att incestbrott bör kriminaliseras främst av genetiska skäl men också av respekt för den allmänt omfattade tabuföreställningen om incest. Istället borde missbruk av beroendeförhållande från föräldrarnas sida vara huvudskälet till kriminaliseringen av incest.¹¹⁰ Barns starka beroendeförhållande till sina föräldrar motiverar ett skydd mot sexuella övergrepp från föräldrarnas sida. De barn som blir utsatta för övergrepp innan de fyller arton år kan fortsätta att befinna sig i en stark beroendeställning gentemot den förälder som begått övergreppen. Därigenom kan de även i vuxen ålder vara oförmögna att värja sig mot övergreppen. Beroendeförhållandet upphör inte bara för att barnet fyller 18 år. När en förälder missbrukar sin makt och utnyttjar barnets beroendeställning genom att sexuellt utnyttja barnet leder det till psykiska skador eller störningar som barnet kan bära med sig under lång tid, ibland under det återstående livet.

¹⁰⁷ Yrkesverksamhetslagen 2 kap 11 §

¹⁰⁸ Prop. 1981/82:186 Om ändring i sekretesslagen, s. 24

¹⁰⁹ Prop. 1997/98 Kvinnofrid, s. 122ff

¹¹⁰ JämO, Ju 2001/1805

Utsatta barns erfarenheter av incest visar att det tvång som används vid incest kan vara oerhört subtilt, och närheten till förövaren kan göra att barnet inte själv ser tvånget. Detta gäller även den som fyllt 18 år. Det kan ses som ett hån mot alla som blivit utsatta för incest att utredningen skriver: *"Det är svårt att motivera straffbestämmelserna sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon utifrån skyddet för den sexuella självbestämmanderätten eller den sexuella integriteten."* Normaliseringsprocessen gör att kvinnan gradvis lär sig att se incest som normal vardag och därmed inte något att ifrågasätta. När exempelvis en man begår incest mot sin vuxna dotter utan synbart tvång, måste man förutsätta att hon i en normaliseringsprocess frångår möjligheten att hävda någon sexuell självbestämmanderätt. En önskan att vara till lags och bli älskad drar föräldern fördel av för att genomföra det sexuella umgänget.¹¹¹ Incest kan därför ses som en ännu större kränkning av den sexuella integriteten än ett sexualbrott med en okänd gärningsman.¹¹² Att det bara är den äldre som straffas vad gäller sexuellt umgänge med avkomling tyder på att en form av maktmissbruk föreligger. Det ska bli intressant att se hur den senaste utredningens förslag om bristande samtycke som ett av kriterierna för våldtäkt och sexuellt utnyttjande kommer att mottagas.

5.8.1. Syskonincest

Beroendeförhållande och maktmissbruk är inte lika tydliga i de fall då vuxna syskon har samlag. Det kan dock inte uteslutas att en dominant bror kan utöva påtryckning på sin syster, eller omvänt, för att få till stånd ett samlag. En utredning skulle vara önskvärd som tar upp detta förhållande. För systematikens skull bör detta brott även fortsättningsvis sammankopplas med incest mellan förälder och barn. Det bör också utredas om halvsyskon skall likställas med helsyskon.

5.9. Undersökningens begränsningar

Den tidigare redovisade tabell 2 visar uppgifter om påföljder för rättspsykiatriskt undersökta män som sexualbrottskommitténs sakkunnigläkare i utredningen från 1976 sammanställt. Uppgifterna har endast begränsat intresse då definitionen på incest vid den tiden ej var konsekvent. Incest kunde innebära sexuellt umgänge med närstående oavsett ålder. Efter brottsbalkens ikraftträdande 1965 gällde incest

¹¹¹ SOU 2001:14 s. 117

¹¹² Kvinnofronten, Ju 2001/1805

frivilligt sexuellt umgänge mellan vuxna anhöriga, men domstolen har åberopat incestparagrafen även i fall när offret varit underårigt eller då våld förekommit. Det var först efter 1984 års lagstiftning som en straffbar handling i regel blev hänförlig endast under en straffbestämmelse. I incestbestämmelsen rörande sexuellt umgänge med avkomling infördes en föreskrift att bestämmelsen ska tillämpas endast om handlingen inte är straffbelagd enligt tidigare paragrafer i kapitlet. Motsvarande föreskrift för sexuellt umgänge med syskon infördes 1992.

Frågan om sexuellt umgänge mellan nära anförvanter kan ske utan något som helst inslag av tvång är, enligt min uppfattning, intressant med hänsyn till sexualbrottskommitténs senaste förslag att kravet på tvång för vissa sexualbrott ska tas bort. Ofta kan sexuella övergrepp, menar jag, främst mellan nära anförvanter, komma till stånd utan att synbart tvång använts. En viktig del i arbetet hade varit att få tillgång till domar där personer blivit lagförda enligt BrB 6:6 för att närmare kunna studera domstolens motiveringar. Domar är offentliga och uppgift om tingsrätt finns i den officiella statistiken men inte målnummer. Den senare uppgiften finns enbart i brottsförebyggande rådets register och faller under dess sekretess. Det har därför, utom i ett fall, varit omöjligt för mig att få tillgång till domarna.

Den officiella statistiken redovisar antalet lagförda personer efter antalet tillämpade brottslagrum, alltså BrB 6:6. I det undantagsfall där jag har haft tillgång till domen som ligger till grund för lagföringen, har BrB 6:6 åberopats som tillämpligt lagrum *men* i dess lydelse före den 1 juli 1992, då paragraferna 6 och 5§§ bytte plats. Bestämmelsen i 6:6 före 1992 reglerade sexuellt umgänge med barn. Började övergreppen mot underårig före 1992 är det riktigt att åberopa den paragraf som gällde vid tiden för brottets påbörjan. I praktiken kan detta betyda att åtminstone den statistik som finns efter år 1992, rör sexuellt umgänge med barn.

Straffbarhetsåldern 15 år infördes 1902. Detta synsätt återspeglas också i brottstatistiken där man kan urskilja brott begångna mot barn under 15 år, medan gruppen 15-18 år inte särredovisas.¹¹³ Ett sexualbrott begånget mot en 16-åring redovisas således inte som ett brott mot barn. Om brottet begås mot egen avkomling under 18 år bedöms brottet enligt BrB 6:4, varför min framtagna statistik sannolikt

¹¹³ SOU 2001:14 s. 193

inte rör brott mot 15-18 åringar. Åldersgränsen för straffbarhet i BrB 6:6 vad gäller sexuellt umgänge med syskon är emellertid 15 år.

6. AVVÄGNINGAR

De första utredningarna ansåg att de genetiska motiven saknade bärkraft. Ett genetiskt argument mot vuxenincest sågs endast som en fasadlegitimering av lagstiftningen. De talade i stället om en motvilja till incest, en spärr av djup psykologisk karaktär mot att gå in i ett förhållande inom familjen.¹¹⁴

Om det genetiska argumentet skulle ha någon bärkraft borde ett upphävande av straffbestämmelsen leda till att incestuösa förbindelser ingicks i betydligt större utsträckning än idag och resultera i graviditeter och födslar av skadade barn. Det är inte visat att en fortsatt kriminalisering skulle vara ett effektivt instrument när det gäller att bekämpa företeelsen. Ett upphävande skulle sannolikt inte ha någon inverkan på antalet fall.

Därför är det förvånande att den senaste utredningen från 2001 förespråkar, med genetiska motiv till grund, en fortsatt kriminalisering av incest. Är motiven att samhället ska skyddas från att för många barn med ärftliga sjukdomar föds, då är de mycket lika de som angavs för att införa de tvångssteriliseringar som eftervärlden starkt kritiserat och fördömt. Uppfattningen att släktskap innebär ökad risk att få barn med skador är mycket gammal och är sannolikt ett av de viktigaste skälen till att incest kriminaliserats i de flesta samhällen. Det föreligger de facto en ökad risk för missfall och allvarliga ärftligt betingade sjukdomar hos avkomma till föräldrar som är förstagradssläktingar. Risken uppskattas till mellan 15 och 40%. Detta förhållande kan dock inte utgöra en tillräcklig grund för kriminalisering. Det viktigaste motargumentet är att föräldrapar där den ene eller båda är bärare av ett sjukdomsanlag inte förbjuds att skaffa sig barn även om risken för barnet att drabbas av sjukdom är i samma storleksordning eller till och med högre än i incestuösa förhållanden. Anlagsbärares rätt att skaffa sig barn ifrågasätts inte.¹¹⁵ Ett förbud mot incest mellan vuxna individer som själva fått avgöra om de vill leva tillsammans och eventuellt skaffa barn och har kunskap om vad förhållandet kan få för sociala och

¹¹⁴ Alström. A study of incest. s. 357-372

¹¹⁵ Avdelningen för klinisk genetik, Lunds Universitet, Ju2001/1805

psykologiska konsekvenser är därför svårt att motivera. Förbudet mot vuxenincest måste grundas på andra motiv än genetiska.¹¹⁶ Möjligheten att förhindra graviditet genom användning av preventivmedel är dessutom stor men från detta bortses i utredningarna. Likaså nämns inget om fosterdiagnostik och möjlighet till legal abort.

De estiska argumenten har nästan inte alls beaktats. Det har anförts att lagstiftningen bör spegla medborgarnas rättsuppfattning och att det enligt denna är oetiskt med sexualitet mellan närstående. Det har aldrig bestridits att incest uppfattas som anstötligt men samtidigt bör människors fria val respekteras. Jag frågar mig också varför annat sexuellt umgänge än samlag i ett heterosexuellt incestuöst förhållande inte anses oetiskt. Varken homosexuella förbindelser eller adoptions- eller styvbarnsförbindelser har blivit ifrågasatta. Man kommer hela tiden osökt in på att tillämpningsområdet för de nuvarande reglerna om vuxenincest är mycket snävt och ger uttryck för ett extremt genetiskt synsätt.

Det sexuella självbestämmandet inträder vid 15 års ålder, i vissa fall 18 år. Den sexuella självbestämmanderätten sätts emellertid ur spel när det gäller personer som blir utsatta för incestuösa övergrepp och uppenbarligen leder till skador för offret. Övergrepp av närstående pågår i allmänhet under en längre period. Övergreppen leder till en normaliseringsprocess som innebär att offret vänjer sig vid, accepterar och anpassar sig till sin livssituation. Möjligheten att hävda någon sexuell självbestämmanderätt fräntas i normaliseringsprocessen och förövaren behöver inte använda sin dominerande ställning eller än mindre av våld för att få ett sexuellt umgänge till stånd. Lojalitet till familjen hindrar offret att göra en anmälan. Relationen framstår som frivillig, men är i själva verket påtvingad.

En kriminalisering av incest bör därför grundas på det psykiska lidande det innebär att bli utsatt för övergrepp av en närstående. Det psykiska lidandet beror på brusten tillit, missbruk av beroendeförhållande liksom kränkning av den sexuella självbestämmanderätten och kan ge allvarliga efterverkningar även på lång sikt. Det äger samma giltighet oavsett kön på de inblandande parterna. Därför bör incest inte

¹¹⁶ SOU 2001:14, bilaga 4 s. 695

begränsas till heterosexuella förhållanden och vaginala samlag utan omfatta alla slags sexuella umgängen.

Jag vill avslutningsvis redovisa några reflektioner och väga vissa förändringar i lagstiftningen mot varandra för att komma fram till hur skyddet för utsatta kan se ut. De särskilda skyddsreglerna som gäller barn upp till 18 års ålder skulle kunna utvidgas. De barn som fortfarande, mycket på grund av övergreppen, står i beroendeförhållande till sina föräldrar kommer då att skyddas. En annan möjlighet kan vara att legalisera incest. Straff leder inte, som nämnts, till en lösning av problemen. Offret, som känner lojalitet till och ansvar för förövaren, skulle inte behöva oroa sig för att denne ska bli straffad utan kan söka hjälp mot övergreppen. En tredje möjlighet kan vara att ge lagstöd åt hälso- och sjukvårdspersonal för polisanmälan trots att lägsta straffsats inte uppgår till två års fängelse. Ytterligare en möjlighet är att höja straffvärdet för incestbrott. En läkare som vet med sig att det finns en möjlighet att anmäla förövaren skulle kunna använda sig av denna. Den kanske bästa lösningen som helt blivit förbisedd i propositionerna vore om bestämmelsen om förbud mot grovt sexuellt utnyttjande av underårig fortsätter att vara tillämplig i de fall där övergreppen börjat då barnet varit under 18 år och fortsätter i vuxen ålder. Detta föreslogs i SOU 1982:61 av den dåvarande kommittén. Förövaren får alltså inte lindrigare straff bara för att barnet fyllt 18 år. Eftersom bestämmelsen om grovt sexuellt utnyttjande av underårig har ett minimistraff på 2 år, blir förslagen om en utvidgad anmälmöjlighet eller öka minimistraffet till lägst två år för vuxenincest onödiga. Om föräldrarna till ett barn som fyllt 18 år kan straffas enligt bestämmelsen om grovt sexuellt utnyttjande av underårig kan övervägas om vårdande läkare enligt socialtjänstlagen bör ha en plikt att anmäla förövaren.

Om förbudet mot vuxenincest bara skulle grundas på genetiska och etiska motiv talar det för ett *upphävande*. Om man emellertid väger in att incest kan vara förknippad med övergrepp och utnyttjande av person i beroendeställning talar det för att incestförbudet bör *bibehållas*.

7. SLUTSATSER

Ändringar synes önskvärda att genomföra då lagen om vuxenincest är inkonsekvent och motsägelsefull.

De genetiska och etiska motiveringarna till kriminalisering av vuxenincest är inte tillräckliga. Istället bör kriminaliseringen grundas på att ett sexuellt förhållande mellan nära anförvanter sällan inleds på frivillig väg utan genom någon form av övergrepp. Barns starka beroendeförhållande till sina föräldrar motiverar ett skydd, även sedan de blivit vuxna, mot sexualhandlingar från sina föräldrars sida.

Incestbrottet är så speciellt och så allvarligt att bestämmelsen bör finnas kvar och sortera under 6 kapitlet. I konsekvensens intresse bör bestämmelsen utökas till att innefatta alla sexuella handlingar och gälla även när offer och gärningsman är av samma kön. Utgångspunkten ska vara offrets utsatthet, oavsett kön. Med tanke på den moderna familjebildningen bör incestparagrafen även innefatta offer som stått under gärningsmannens vård eller fostran. Därmed ska incesten gälla även styvfäder och styvsyskon. Föreskrift om straff bör vara samma som för grovt sexuellt utnyttjande av underårig, det vill säga minst två år.

8. REFERENSER

Offentliga arbeten

SOU 1935:68 Ändringar i strafflagen beträffande straffsatsen för särskilda brott.

SOU 1972:41. Familj och äktenskap.

SOU 1976:9 Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott avgivet av sexualbrottsutredningen.

SOU 1982:61 Våldtäkt och andra sexuella övergrepp. Betänkande avgivet av 1977 års sexualbrottskommitté.

SOU 1982:61 Bilaga 2. Kriminell belastning hos personer dömda för sedlighetsbrott.

SOU 1982:61 Bilaga 6. Yttrande angående incestparagrafen 6 kap 5§ BrB av C-H Alström

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet.

SOU 2000:20 Steriliseringsfrågan i Sverige 1935 – 1975. Historisk belysning, kartläggning, intervjuer. Slutbetänkande från 1997 års steriliseringsutredning.

SOU 2001:14 sexualbrotten, ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsade frågor. Betänkande av 1998 års sexualbrottskommitté.

SOU 2001:14 Bilaga 4. Expertutlåtande angående vissa genetiska frågor av Jan Wahlström

Lagar

Brottsbalken (1962:700)

Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område
 Rättegångsbalken (1949:381)
 Socialtjänstlagen (2001:453)
 Äktenskapsbalken (1987:230)

Propositioner och regeringstryck

Prop. 1937:187 Om ändring i strafflagen
 Prop. 1973:32 Om ändring i giftermålsbalken
 Prop. 1977/78:69. Om ändring i brottsbalken.
 Prop. 1981/82:186 Om ändring i sekretesslagen
 Prop. 1983/84:105. Om ändring i brottsbalken. (Sexualbrotten)
 Prop. 1991/92:35. Sexuella övergrepp mot barn m.m.
 Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Doktrin

Almquist, J E. Straffet för incest i Sverige under reformationstiden. SvJt 1961.
 Alström, C-H. A study of incest with special regard to the Swedish penal code. Acta psychiatrica scandinavica 1977;56.
 Holmqvist, L. Brottsbalken, en kommentar. Norstedts juridik, Stockholm 2000.
 Kinberg, O, och medarbetare. Incestproblemet i Sverige. Natur och Kultur. Stockholm 1943
 Lidberg, L. Sedlighetsbrott i Sverige: Påföljder, återfall och behandling. Nordisk tidskrift för kriminalvetenskap 1985;72.
 Lundgren, E. Hur mår du kvinna? Hur mäns sexuella våld påverkar kvinnors hälsa. ROKS, Tidens förlag, 1993.
 Lundgren, E. Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier. JÄMFO-rapport nr 14, 1989.
 Mellberg, N. Sexuella övergrepp mot kvinnor och flickor. ROKS, Tidens förlag 1997
 Nyman, A och Svensson, B. Pojkmottagningen. Sexuella övergrepp och behandling. Rädda Barnen, 1995.
 Ottosson, J-O. Psykiatri. Liber AB, Stockholm, 2000.
 Svedin, C-G. Definitioner och förekomst, Socialstyrelsen, 1999.
 Svedin, C-G och Back K. Barn som inte berättar. Rädda Barnen, 1996.
 Svensson, B. 101 pojkar. En studie om sexuella övergrepp. Rädda Barnen, 1998.

Söderback. S-B. Effekter i vuxen ålder relaterade till sexuella övergrepp under uppväxten. En studie vid universitetssjukhuset i Linköping, 1998.

Zlotogora, J. Dominance and homozygosity. Am J Med Genet 68, 1977.

Åkesson, HO. Historic and contemporary views on incest in Sweden. Nordisk psykiatrisk tidskrift. 1973;33.

Övrigt

Nationalencyklopedien, Bra Böcker, Höganäs 1996.

NJA 1994 s. 718

<http://www.bra.se/web/statistik/faktisk/> , 2 juni 03

Louise Ekström, Enheten för statistik, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm.

Tel:08-401 87 55, 2 sep 2003

Dr Mats Ottosson, Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg. Tel:0706-99 95 23,

15 maj 2003